

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
NIILA JÄÄSKINENA
przedstawiona w dniu 11 grudnia 2014 r.¹

Sprawa C-352/13

**Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA
przeciwko
Evonik Degussa GmbH,
Akzo Nobel NV,
Solvay SA,
Kemira Oyj,
Arkema France SA,
FMC Foret SA,
Chemoxal SA,
Edison SpA**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Landgericht Dortmund (Niemcy)]

Współpraca sądowa w sprawach cywilnych i handlowych — Rozporządzenie (WE) nr 44/2001 — Jurysdykcja szczególna — Powództwo o udzielenie informacji i odszkodowanie przeciwko spółkom z siedzibą w różnych państwach członkowskich, uczestniczących w różnych miejscach i w różnym czasie w kartelu uznanym za niezgodny z art. 81 WE (art. 101 TFUE) i art. 53 porozumienia EOG — Artykuł 6 pkt 1 — Jurysdykcja w przypadku wielości pozwanych — Ryzyko sprzecznych ze sobą orzeczeń — Cofnięcie pozwu wobec jedynego pozwanego z siedzibą w państwie członkowskim siedziby sądu, przed którym wytoczono powództwo — Utrzymanie jurysdykcji — Nadużycie prawa — Artykuł 5 pkt 3 — Jurysdykcja w sprawach dotyczących czynów niedozwolonych — Pojęcie miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę — Ewentualna jurysdykcja w odniesieniu do wszystkich współpозwanych i całej podnoszonej szkody oparta na każdym miejscu na terytorium państw członkowskich, gdzie bezprawny kartel został zawarty lub wprowadzony w życie — Artykuł 23 — Klauzule prorogacyjne — Klauzule arbitrażowe — Wpływ zasady pełnej skuteczności zakazu karteli ustanowionego w prawie Unii

I – Wprowadzenie

1. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym przedstawiony przez Landgericht Dortmund (sąd okręgowy, Niemcy) dotyczy wykładni art. 5 pkt 3 i art. 6 pkt 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych² (zwanego dalej: „rozporządzeniem Bruksela I”) oraz niezbadanego dotychczas aspektu związku tych przepisów z głównymi zasadami prawa konkurencji Unii wynikającymi z art. 101 TFUE.

1 — Język oryginału: francuski.

2 — Dz.U. 2001, L 12, s. 1. Rozporządzenie to zostanie zastąpione rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. L 351, s. 1), którego większość przepisów wejdzie w życie w dniu 10 stycznia 2015 r.

2. Wniosek ten został przedstawiony w ramach powództwa o udzielenie informacji i odszkodowanie wytoczonego przed tym sądem niemieckim przez powoda mającego siedzibę w Belgii przeciwko kilku spółkom mającym siedziby w różnych państwach członkowskich – w tym jednej z siedzibą w Niemczech – które uczestniczyły w naruszeniu uznanym decyzją Komisji Europejskiej za niezgodne z zakazem karteli ustanowionym w art. 81 WE (obecnie art. 101 TFUE) oraz w art. 53 Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym z dnia 2 maja 1992 r.³

3. Ponieważ strony spierają się o międzynarodową jurysdykcję sądu odsyłającego, ten ostatni zwraca się do Trybunału o dokonanie wykładni w trzech głównych kwestiach.

4. Po pierwsze, zadaje on pytanie o możliwość zastosowania do sporu takiego jak w postępowaniu głównym art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, który upoważnia do rozszerzenia jurysdykcji sądu, przed którym wytoczono powództwo, w taki sposób, aby mógł on także orzekać w sprawie powództw przeciwko pozwanym innym niż mający siedzibę na obszarze jego właściwości w celu uniknięcia sprzecznych ze sobą orzeczeń. Dodatkowo problematyka ta pojawia się w szczególnym przypadku, w którym, jak w niniejszej sprawie, powód cofa pozew wobec jedyne go współpозwanego mającego siedzibę w państwie członkowskim siedziby sądu, przed którym wytoczono powództwo, a który może zostać uznany za pozwanego „zakotwiczonego jurysdykcją”, ponieważ tylko on może uzasadnić jurysdykcję sądu, przed którym wytoczono powództwo.

5. Po drugie, w odniesieniu do jurysdykcji w sprawach dotyczących czynów niedozwolonych przewidzianej w art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I do Trybunału zostaje skierowane pytanie o to, czy pojęcie „miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę” w rozumieniu tego przepisu należy interpretować jako umożliwiające oparcie takiej jurysdykcji wobec wszystkich pozwanych i dla całej podnoszonej szkody na każdym z licznych miejsc na terytorium państw członkowskich, w których bezprawny kartel został zawarty lub był wprowadzany w życie oraz w których swoboda wyboru kupujących była w ten sposób zdaniem powoda ograniczona.

6. Po trzecie, sąd odsyłający wychodzi – jak się wydaje – z założenia, że niektóre klauzule prorogacyjne, które mogą być objęte zakresem art. 23 rozporządzenia Bruksela I lub klauzule arbitrażowe podnoszone przez pozwanych w postępowaniu głównym obejmują prawo do odszkodowania podnoszone w niniejszej sprawie. Zwraca się on do Trybunału o orzeczenie, czy w niniejszej sprawie zasada skutecznego wprowadzania w życie zakazu karteli ustanowionego w art. 101 TFUE może stać na przeszkodzie temu, aby takie klauzule mogły być powołane wobec powoda dochodzącego odszkodowania, jeśli powództwo zostało wytoczone przed jeden z sądów, które byłyby właściwe zgodnie z art. 5 pkt 3 lub art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I.

7. Pragnę podkreślić, że w niniejszej sprawie Trybunał ma po raz pierwszy wypowiedzieć się bezpośrednio w przedmiocie związku pomiędzy, z jednej strony przepisami prawa pierwotnego gwarantującymi wolną konkurencję na terytorium Unii Europejskiej, a z drugiej strony przepisami prawa prywatnego międzynarodowego Unii dotyczącymi jurysdykcji sądowej w sprawach cywilnych i handlowych, przy okazji sporu mającego tę szczególną cechę, że dotyczy on kartelu na wielką skalę, obejmującego wielu uczestników i poszkodowanych i zakłócającego konkurencję na całym rynku wewnętrznym.

3 — Dz.U. 1994, L 1, s. 3, zwanego dalej: „porozumieniem EOG”. Skoro brzmienie art. 53 porozumienia EOG jest w istocie analogiczne do brzmienia art. 81 WE i art. 101 TFUE, rozważania poczynione w niniejszej opinii w odniesieniu do tych ostatnich przepisów będą dotyczyły *mutatis mutandis* także pierwszego z wymienionych przepisów.

8. Pragnę na wstępie uściślić, że wydaje mi się, iż rozporządzenie Bruksela I, którego celem jest stworzenie systemu przepisów o jurysdykcji właściwych Unii w odniesieniu do sporów transgranicznych w sprawach cywilnych i handlowych, nie jest najbardziej odpowiednie dla zapewnienia wdrożenia przepisów prawa konkurencji Unii za pomocą indywidualnego dochodzenia odszkodowania przez podmiot poszkodowany na skutek naruszania tych przepisów przez inny podmiot (lub według zwyczajowego nazewnictwa w tej dziedzinie tzw. *private enforcement*)⁴, które byłoby skuteczne w przypadku takim jak w niniejszej sprawie.

9. Stosowanie pewnych przepisów tego rozporządzenia może bowiem prowadzić do terytorialnego podziału jurysdykcji pomiędzy sądami państw członkowskich, który mógłby być z jednej strony niewłaściwy z punktu widzenia geograficznego zasięgu prawa konkurencji Unii, a z drugiej strony utrudnić poszkodowanym przez bezprawne ograniczenie konkurencji dochodzenie i uzyskanie odszkodowania za całą poniesioną przez nich szkodę. Wydaje mi się zatem możliwe, że sprawcy takiego ograniczenia używają tych przepisów prawa prywatnego międzynarodowego w taki sposób, aby stworzyć sytuację, w której wynikające z prawa cywilnego konsekwencje jednolitego i poważnego naruszenia reguł konkurencji Unii musiałyby być ustalane w ramach szeregu postępowań rozproszonych pomiędzy różne państwa członkowskie.

10. Wyprowadzam z tego odesłania prejudycjalnego ogólny wniosek *de lege ferenda*, że z powodu szczególnych reperkusji, jakie transgraniczne praktyki antykonkurencyjne mogą wywoływać w dziedzinie współpracy sądowej w sprawach cywilnych – zwłaszcza jeśli są tak złożone jak w postępowaniu głównym – byłoby moim zdaniem właściwe, aby prawodawca Unii rozważył włączenie do rozporządzenia Bruksela I szczególnej zasady ustalania jurysdykcji dla takich praktyk⁵, podobnie do zasady stosowanej w przypadku kolizji norm prawnych przewidzianej w sposób szczególny dla zobowiązań wynikających z aktów ograniczających konkurencję w rozporządzeniu zwyczajowo zwanym „Rzym II”⁶.

II – Ramy prawne

11. Zgodnie z brzmieniem motywów 11, 12, 14 i 15 rozporządzenia Bruksela I:

„(11) Przepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i powinny zależeć zasadniczo od miejsca zamieszkania pozwanego, a tak ustalona jurysdykcja powinna mieć miejsce zawsze, z wyjątkiem kilku dokładnie określonych przypadków, w których ze względu na przedmiot sporu lub umowę stron uzasadnione jest inne kryterium powiązania. Siedziba osób prawnych musi być zdefiniowana wprost w rozporządzeniu celem wzmocnienia przejrzystości wspólnych przepisów i uniknięcia konfliktów kompetencyjnych.

(12) Jurysdykcja oparta na łączniku miejsca zamieszkania powinna zostać uzupełniona jurysdykcją opartą na innych łącznikach, które powinny zostać dopuszczone ze względu na ścisły związek pomiędzy sądem a sporem prawnym lub w interesie prawidłowego wymiaru sprawiedliwości.

[...]

4 — Przeciwnie do wdrażania tych przepisów w sferze publicznej („*public enforcement*”), które jest gwarantowane przez Komisję i krajowe organy ochrony konkurencji.

5 — Przyjęcie szczególnych zasad ustalania jurysdykcji dla powództw zbiorowych w przypadku naruszenia wspólnotowych zasad konkurencji zostało uznane za problematykę o istotnym znaczeniu w zielonej księdze dotyczącej rewizji rozporządzenia Bruksela I [COM(2009) 175 wersja ostateczna, pkt 8.2 *in fine*], jednak wniosek ten nie został uwzględniony z rozporządzeniem nr 1215/2012, które stanowiło zwieńczenie tej rewizji.

6 — Zobacz art. 6 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), Dz.U. L 199, s. 40, regulujący wyłącznie okoliczności wywołujące szkodę, które zaszły po dniu 11 stycznia 2009 r. (wyrok *Homawoo*, C-412/10, EU:C:2011:747). Zgodnie z motywem 21 tego rozporządzenia „[s]zczególna zasada przewidziana w art. 6 nie jest wyjątkiem od ogólnej zasady ustanowionej w art. 4 ust. 1 [mianowicie »prawem właściwym dla zobowiązania pozaumownego wynikającego z czynu niedozwolonego jest prawo państwa, w którym powstaje szkoda«], lecz raczej jej wyjaśnieniem”.

- (14) Z zastrzeżeniem jurysdykcji wyłącznych określonych w niniejszym rozporządzeniu musi być przestrzegana swoboda stron w zakresie umownego wyboru jurysdykcji, z wyjątkiem spraw dotyczących ubezpieczenia, umów z udziałem konsumentów i z zakresu prawa pracy, w których dopuszczalna jest jedynie ograniczona swoboda stron w zakresie umownego wyboru jurysdykcji.
- (15) W interesie zgodnego wymiaru sprawiedliwości należy unikać tak dalece, jak jest to tylko możliwe, równoległych postępowań, aby w dwóch państwach członkowskich nie zapadały niezgodne [sprzeczne] ze sobą orzeczenia [...].

12. Artykuł 1 ust. 2 lit. d) rozporządzenia Bruksela I wyłącza sądownictwo polubowne ze swojego zakresu stosowania.

13. Rozdział drugi tego rozporządzenia wymienia szereg zasad ustalania jurysdykcji sądowej w sprawach cywilnych i handlowych. W jego art. 2 ust. 1 ustanowiono zasadę, zgodnie z którą „[z] zastrzeżeniem przepisów niniejszego rozporządzenia osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego”.

14. Artykuł 5 pkt 3, który należy do sekcji 2 tego rozdziału, dotyczącej „Jurysdykcji szczególnej”, przewiduje, że „osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim, [...] jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu – przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę”.

15. W tejże sekcji art. 6 pkt 1 dodaje, że „osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być również pozwana, [...] jeżeli pozywa się łącznie kilka osób – przed sąd miejsca, w którym ma miejsce zamieszkania jeden z pozwanych, o ile między sprawami istnieje tak ścisła więź, że pożądane jest ich łączne rozpoznanie i rozstrzygnięcie w celu uniknięcia wydania w oddzielnych postępowaniach sprzecznych ze sobą orzeczeń”.

16. Artykuł 23 ust. 1 i 5, znajdujący się w sekcji 7 tego rozdziału, zatytułowanej „Umowa dotycząca jurysdykcji”, ma następujące brzmienie:

„1. Jeżeli strony, z których przynajmniej jedna ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, uzgodniły, że sąd lub sądy państwa członkowskiego powinny rozstrzygać spór już wynikły albo spór przyszły mogący wyniknąć z określonego stosunku prawnego, to sąd lub sądy tego państwa członkowskiego mają jurysdykcję. Sąd lub sądy tego państwa członkowskiego mają jurysdykcję wyłączną, o ile strony nie uzgodniły czego innego [...].

[...]

5. Umowy dotyczące jurysdykcji [...] nie wywołują skutku prawnego, jeżeli są sprzeczne z przepisami art. 13, 17 i 21 albo jeżeli sądy, których jurysdykcja została wyłączona przez strony w umowie, mają wyłączną jurysdykcję na podstawie art. 22”.

III – Postępowanie główne, pytania prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem

17. Powództwo w postępowaniu głównym jest oparte na decyzji z dnia 3 maja 2006 r.⁷, w której Komisja stwierdziła, że szereg spółek dostarczających nadtlenek wodoru lub nadboran sodu⁸ uczestniczyło w jednolitym i ciągłym naruszeniu niezgodnym z zakazem karteli ustanowionym w art. 81 WE (art. 101 TFUE) i z art. 53 porozumienia EOG, z powodu którego na niektóre z tych spółek została nałożona grzywna⁹.

18. W omawianej decyzji wskazano, że uwzględniony okres naruszenia rozciągał się od dnia 31 stycznia 1994 r. do dnia 31 grudnia 2000 r. oraz że naruszenie obejmowało całe terytorium Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Kartel ten polegał głównie na wymianie pomiędzy konkurentami informacji w przedmiocie cen i wielkości sprzedaży, porozumieniach w sprawie cen i w sprawie ograniczenia produkcji, a także na nadzorowaniu wprowadzania w życie porozumień antykonkurencyjnych. Sąd odsyłający podkreśla, że te praktyki stanowiące znowę były realizowane w ramach spotkań i rozmów telefonicznych odbywających się głównie w Belgii, Francji i Niemczech, w których sprawcy naruszenia uczestniczyli w różny sposób, mając jednak świadomość bezprawnego charakteru swoich utajnionych działań zmierzających do ograniczenia konkurencji.

19. Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA (zwana dalej „CDC”) to spółka utworzona w Belgii, zajmująca się dochodzeniem praw do odszkodowań, które zostały na nią przeniesione bezpośrednio lub pośrednio przez niektóre przedsiębiorstwa, które miały być poszkodowane w ramach tego naruszenia¹⁰.

20. Pismem z dnia 16 marca 2009 r. CDC wytoczyła powództwo odszkodowawcze przed Landgericht Dortmund, solidarnie przeciwko sześciu spółkom ukaranym przez Komisję, mającym siedziby w różnych państwach członkowskich, przy czym tylko jedna z nich, a mianowicie Evonik Degussa GmbH (zwana dalej „Evonik Degussa”), której siedziba znajduje się w Essen (Niemcy)¹¹, miała siedzibę w państwie siedziby sądu.

21. We wrześniu 2009 r., po doręczeniu pozwu wszystkim pozwanym w postępowaniu głównym, ale przed upływem terminu na złożenie odpowiedzi na pozew i przed rozpoczęciem pierwszej rozprawy, CDC cofnęła pozew wobec tej niemieckiej spółki z powodu zawartej ugody. Z końcem 2009 r. pozwane, które były nadal stronami postępowania, przypozywały Evonik Degussa oraz dwie inne spółki wymienione w decyzji Komisji¹².

7 — Decyzja Komisji C(2006) 1766 wersja ostateczna z dnia 3 maja 2006 r. dotycząca postępowania na mocy art. 81 traktatu WE i art. 53 porozumienia o EOG przeciwko Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Chemicals Holding AB, EKA Chemicals AB, Degussa AG, Edison SpA, FMC Corporation, FMC Foret SA, Kemira Oyj, L’Air Liquide SA, Chemoxal SA, Snia SpA, Caffaro Srl, Solvay SA/NV, Solvay Solexis SpA, Total SA, Elf Aquitaine SA i Arkema SA (sprawa COMP/F/C.38.620 – Nadtlenek wodoru i nadboran sodu) (Dz.U. 2006, L 353, s. 54).

8 — Nadtlenek wodoru służy na przykład jako środek bielący w przemyśle papierniczym i tekstylnym, a także do dezynfekcji i oczyszczania ścieków. Nadboran sodu jest używany głównie jako substancja czynna w detergentach syntetycznych i proszkach do prania (zob. ibidem, pkt 2, 3, 4).

9 — Podsumowanie nałożonych grzywn i środków wniesionych w związku z nimi do Sądu Unii Europejskiej i Trybunału znajduje się w komunikacie prasowym nr 154/13 z dnia 5 grudnia 2013 r., dostępnym pod adresem: <http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2013-12/cp130154fr.pdf>.

10 — W postanowieniu odsyłającym wskazano, że CDC zawarła porozumienia w sprawie cesji roszczeń odszkodowawczych z 32 przedsiębiorstwami mającymi siedziby w trzynastu różnych państwach członkowskich, uściślając, że niektóre z nich zawarły wcześniej umowy cesji dotyczące roszczeń odszkodowawczych z 39 innymi przedsiębiorstwami.

11 — Pozwanymi były Akzo Nobel NV (zwana dalej „Akzo Nobel”), z siedzibą w Niderlandach, Solvay SA (zwana dalej „Solvay”), z siedzibą w Belgii, Kemira Oyj (zwana dalej „Kemira”), z siedzibą w Finlandii, Arkema France SA (zwana dalej „Arkema”), z siedzibą we Francji (wobec której CDC później cofnęła pozew), FMC Foret SA (zwana dalej „FMC Foret”), z siedzibą w Hiszpanii, a także Evonik Degussa, mająca jako jedyną siedzibę w Niemczech (pierwotnie pozwana, następnie interwenient wspierający żądania Akzo Nobel, Solvay, Kemiry i Arkemy France).

12 — Chemoxal SA, interwenient wspierający żądania Solvay i FMC Foret, ma siedzibę we Francji, zaś Edison SpA (zwana dalej „Edison”), interwenient wspierający żądania Akzo Nobel, Kemiry, Arkemy France i FMC Foret, ma siedzibę we Włoszech.

22. CDC podniosła, że pomiędzy rokiem 1994 a 2006, przedsiębiorstwa, które scedowały na nią swoje roszczenia, kupiły od dostawców uczestniczących w kartelu znaczne ilości nadtlenku wodoru dostarczonego na podstawie umowy w różnych państwach członkowskich Unii lub EOG.

23. Wszystkie pozwane w postępowaniu głównym podniosły zarzut braku jurysdykcji międzynarodowej wskazując, że w niektórych umowach dostawy zawarte były klauzule arbitrażowe i klauzule prorogacyjne.

24. Landgericht Dortmund uznał, że jego jurysdykcja może zostać oparta wyłącznie na przepisach art. 6 pkt 1 i art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, o ile nie zostanie ona skutecznie wyłączona przez działanie klauzuli prorogacyjnej na mocy art. 23 tego rozporządzenia lub klauzuli arbitrażowej. W związku z tym postanowieniem, które wpłynęło do Trybunału w dniu 26 czerwca 2013 r., zawiesił postępowanie i zwrócił się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1

a) Czy art. 6 pkt 1 rozporządzenia [Bruksela I] należy interpretować w ten sposób, że w przypadku powództwa, w ramach którego pozwana mająca siedzibę w państwie siedziby sądu oraz inne pozwane mające siedziby w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej są pozywane łącznie o udzielenie informacji i odszkodowanie z tytułu stwierdzonego przez Komisję Europejską jednolitego i ciągłego naruszenia art. 81 WE (art. 101 TFUE) i art. 53 EOG, w którym pozwane uczestniczyły w kilku państwach członkowskich, w różnych miejscach i w różnym czasie, pożądane jest łączne rozpoznanie i rozstrzygnięcie spraw w celu uniknięcia wydania w oddzielnych postępowaniach sprzecznych ze sobą orzeczeń?

b) Czy należy brać przy tym pod uwagę cofnięcie pozwu przeciwko pozwanej mającej siedzibę w państwie siedziby sądu po jego doręczeniu wszystkim pozwanym i przed upływem terminów wyznaczonych przez sąd na udzielenie odpowiedzi na pozew i przed rozpoczęciem pierwszej rozprawy?

2) Czy art. 5 pkt 3 rozporządzenia [Bruksela I] należy interpretować w ten sposób, że w przypadku powództwa, w którym wobec pozwanych mających siedziby w różnych państwach członkowskich Unii Europejskiej dochodzone jest roszczenie o udzielenie informacji i odszkodowanie z tytułu stwierdzonego przez Komisję Europejską jednolitego i ciągłego naruszenia art. 81 WE (art. 101 TFUE) i art. 53 EOG, w którym pozwane uczestniczyły w kilku państwach członkowskich, w różnych miejscach i w różnym czasie, zdarzenie wywołujące szkodę w odniesieniu do każdej z pozwanych i wszystkich podnoszonych szkód lub szkody całkowitej nastąpiło w tym państwie członkowskim, w którym zostały zawarte i wprowadzone w życie porozumienia kartelowe?

3) Czy unijny wymóg skutecznego stosowania zakazu karteli zezwala w przypadku powództwa o odszkodowanie z tytułu naruszenia zakazu kartelowego przewidzianego w art. 81 WE (art. 101 TFUE) i art. 53 EOG na uwzględnienie zawartych w umowach o dostawie klauzul arbitrażowych i klauzul prorogacyjnych, jeśli prowadzi to do wyłączenia jurysdykcji sądu mającego jurysdykcję międzynarodową na podstawie art. 5 pkt 3 lub art. 6 pkt 1 rozporządzenia [Bruksela I] wobec wszystkich pozwanych lub wszystkich albo części dochodzonych roszczeń?”.

25. Uwagi na piśmie przedstawili CDC, Evonik Degussa – wyłącznie w przedmiocie lit. b) pytania pierwszego, Akzo Nobel, Solvay, Kemira, FMC Foret i Edison, rząd francuski – jedynie w przedmiocie pytania trzeciego oraz Komisja. Pismem z dnia 26 sierpnia 2013 r. sąd odsyłający poinformował Trybunał, że CDC cofnęła pozew wobec Arkema France. Nie przeprowadzono rozprawy.

IV – Ocena

A – Uwagi wstępne

26. Po pierwsze, w kwestii ogólnego kontekstu niniejszej sprawy pragnę podkreślić, że rozporządzenie Bruksela I jako takie nie ma w żadnym razie na celu wprowadzania w życie zasad prawa konkurencji Unii. Jak wskazano bowiem w jego motywach 1, 2 i 6, rozporządzenie to ma na celu wspieranie „należytego funkcjonowania rynku wewnętrznego” i zagwarantowanie „swobodnego przepływu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych” poprzez stworzenie ujednoczonych ram dla sporów w tej dziedzinie w odniesieniu zarówno do rozdziału jurysdykcji pomiędzy sądy państw członkowskich, jak i do uznawania i wykonywania wydanych przez nie orzeczeń.

27. Uważam jednak, że wykładnia i stosowanie rozporządzenia Bruksela I powinny umożliwiać zapewnienie pełnej skuteczności przepisów prawa konkurencji Unii, które mają kluczowe znaczenie dla rynku wewnętrznego i stanowią podstawowy element gospodarczego ustroju Unii Europejskiej¹³, ponieważ jak Trybunał już podkreślał, art. 85 traktatu WE, obecnie art. 101 TFUE, stanowi „przepis podstawowy i niezbędny dla realizacji zadań powierzonych Wspólnocie, a zwłaszcza dla funkcjonowania rynku wewnętrznego”¹⁴. Ponadto normy proceduralne prawa Unii należy we właściwy sposób podporządkować normom materialnym prawa Unii, ponieważ te pierwsze są narzędziem pozwalającym na urzeczywistnienie praw i obowiązków osób prywatnych i publicznych, w szczególności z perspektywy prawa do skutecznego środka prawnego i do sprawiedliwego procesu sądowego, które zostały zagwarantowane w art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹⁵.

28. Należy w tym względzie na wstępie stwierdzić, że spór w postępowaniu głównym dotyczy skutków, jakie mogą wyniknąć w prawie cywilnym z czynu niedozwolonego polegającego na jednolitym i ciągłym naruszeniu art. 101 TFUE popełnionym przez wiele spółek posiadających siedziby na terytorium różnych państw członkowskich, powodujących uszkodzenie wielu osób, które również posiadają miejsca zamieszkania w różnych państwach członkowskich.

29. W rzeczywistości powstanie agentów sądowych, takich jak powódka w postępowaniu głównym, których celem jest połączenie aktywów opartych na roszczeniach odszkodowawczych wynikających z naruszeń prawa konkurencji Unii¹⁶, wydaje mi się o tyle nowatorskim rozwiązaniem, że w przypadku złożonego naruszenia konkurencji samodzielne i indywidualne pozywanie różnych sprawców naruszenia tego rodzaju nie byłoby dla poszkodowanych praktyczne¹⁷.

13 — W przedmiocie tego pojęcia zobacz na przykład E.J. Mestmäcker, *Wirtschaft und Verfassung in der Europäischen Union: Beiträge zu Recht, Theorie und Politik der europäischen Integration*, Nomos, Baden-Baden, 2. Aufl., 2006, w szczególności s. 30–39, 116–132; E. Christodoulidis, „A Default Constitutionalism? A Disquieting Note on Europe’s Many Constitutions”, w: *The many constitutions of Europe*, K. Tuori, S. Sankari (red.), Ashgate, Edinburgh Centre for Law and Society series, 2010, s. 31 i nast., w szczególności s. 34–38.

14 — Wyrok Eco Swiss, C-126/97, EU:C:1999:269, pkt 36.

15 — W wyroku Otis i in. (C-199/11, EU:C:2012:684, pkt 46), wydanym w ramach sporu o odszkodowanie dotyczącego szkody poniesionej przez Unię w wyniku kartelu, przypomniano, że „zasada skutecznej ochrony sądowej jest ogólną zasadą prawa Unii, która obecnie jest wyrażona w art. 47 Karty praw podstawowych”.

16 — W przedmiocie okoliczności, że w Niemczech pozwy zbiorowe nie są dopuszczalne, inaczej niż w Zjednoczonym Królestwie, natomiast dopuszczalne tam są powództwa spółek, które – tak jak CDC – stworzone zostały wyłącznie w celu wytoczenia powództwa odszkodowawczego w imieniu ich członków, zob. J. Derenne, „Réparation du dommage concurrentiel dans le droit de l’Union européenne et des États membres”, *Concurrences*, 2014, n° 3, Colloque, s. 76–78, pkt 120, 122.

17 — Według D. Calisti, w: „Quelles propositions de l’Union européenne pour une meilleure réparation des dommages concurrentiels?”, *Concurrences*, 2014, n° 3, s. 27–31, pkt 6, 7, w tej dziedzinie „dochodzenie roszczeń odszkodowawczych nie jest jeszcze wystarczająco rozwinięte” i „szanse poszkodowanego na uzyskanie odszkodowania za szkodę poniesioną w wyniku praktyki antykonkurencyjnej różnią się znacznie w zależności od państwa członkowskiego” z powodu „znaczej różnorodności przepisów krajowych regulujących te powództwa”. W przedmiocie korzyści wynikających z możliwości połączenia powództw wielu powodów przeciwko temu samemu pozwanemu w szczególności w dziedzinie karteli zob. także sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego dotyczące stosowania rozporządzenia Bruksela I [COM(2009) 174 wersja ostateczna, pkt 3.5].

30. Pragnę następnie przypomnieć, że odszkodowanie dla poszkodowanych przez kartel naruszający prawo Unii stanowi dla tych ostatnich uprawnienie, którego istotna treść regulowana jest przez prawo zgodnie z orzecznictwem wynikającym z wyroków *Courage i Crehan*¹⁸ oraz *Manfredi i in.*¹⁹, dotyczących wykładni art. 81 WE (art. 101 TFUE). Dotyczy to zarówno istnienia takiego uprawnienia, jak i jego istotnego zakresu materialnego obejmującego możliwość uzyskania przez osoby poszkodowane odszkodowania pokrywającego nie tylko poniesioną przez nie w wyniku działania kartelu rzeczywistą szkodę (*damnum emergens*), ale także utracone przez nie z tego tytułu korzyści (*lucrum cessans*), oraz zapłaty odsetek²⁰.

31. Jak jednak wskazał Trybunał, z uwagi na stan rozwoju prawa Unii sposoby wykonywania tego prawa do pełnego odszkodowania pozostają w gestii państw członkowskich, z zastrzeżeniem poszanowania zasady równoważności i zasady skuteczności ustanowionych w omawianym orzecznictwie²¹. Utrzymanie kompetencji prawodawczych ustawodawców krajowych w tej dziedzinie dotyczy w szczególności przepisów proceduralnych, nie odnosi się już jednak do przepisów prawa prywatnego międzynarodowego, ponieważ „prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych wynikających z ograniczenia konkurencji” jest określone w sposób wiążący przez rozporządzenie Rzym II²².

32. Analogicznie zasada skuteczności powództw odszkodowawczych sformułowana w ten sposób w odniesieniu do przepisów prawa krajowego winna moim zdaniem inspirować a fortiori wykładnię i stosowanie rozporządzenia Bruksela I, ponieważ nie powinno ono, jako akt prawa wtórnego przyjęty przez samą Unię, być interpretowane w sposób, który uczyniłby konkretyzację tego uprawnienia, przyznanego na podstawie prawa pierwotnego, w praktyce niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym w kontekście bezprawnych transgranicznych karteli²³.

33. Po drugie, pragnę podkreślić, że w świetle orzecznictwa Trybunału uważa się, iż powództwo sądowe takie jak w niniejszej sprawie, zmierzające do uzyskania odszkodowania od przedsiębiorstw naruszających art. 101 TFUE, należy do „spraw cywilnych i handlowych” w rozumieniu art. 1 ust. 1 rozporządzenia Bruksela I²⁴.

18 — C-453/99, EU:C:2001:465.

19 — Od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461.

20 — Ibidem, pkt. 95.

21 — „W braku właściwych uregulowań wspólnotowych do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy wyznaczenie sądów właściwych do rozpoznawania powództw odszkodowawczych z powodu naruszenia wspólnotowych przepisów dotyczących konkurencji i ustalenie zasad proceduralnych dotyczących tych powództw, przy czym dane przepisy nie mogą być mniej korzystne od przepisów dotyczących powództw odszkodowawczych z powodu naruszenia krajowych przepisów dotyczących konkurencji [*zasada równoważności*], jak również te przepisy krajowe nie mogą czynić praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym wykonania prawa do żądania naprawienia szkody spowodowanej porozumieniem lub praktyką zakazanymi przez art. 81 WE [*zasada skuteczności*]” (ibidem, pkt 72).

22 — Zobacz art. 6 ust. 3 tego rozporządzenia oraz pkt 75 niniejszej opinii.

23 — Bezsporne jest w istocie, że prawo wtórne należy interpretować i stosować w zgodzie z prawem pierwotnym. Zobacz w szczególności wyrok *Hiszpania/Komisja*, C-135/93, EU:C:1995:201, pkt 37, w którym przypomniano, iż „jeżeli tekst wtórnego prawa wspólnotowego można poddać więcej niż jednej wykładni, należy dać raczej pierwszeństwo tej wykładni, która zapewni zgodność przepisu z traktatem, niż wykładni prowadzącej do uznania jego niezgodności z tymże”. Zobacz także wyrok wydany w wyniku ponownego rozpatrzenia sprawy *Komisja/Strack*, C-579/12 RX-II, EU:C:2013:570, pkt 40.

24 — Zobacz wyrok *flyLAL-Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, pkt 29; opinia rzecznik generalnej J. Kokott w tej samej sprawie *flyLAL-Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2046, pkt 48.

34. Po trzecie, należy wskazać, że w zakresie, w jakim rozporządzenie Bruksela I zastąpiło w relacjach pomiędzy państwami członkowskimi konwencję o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych podpisaną w Brukseli w dniu 27 września 1968 r. (zwaną dalej: „konwencją brukselską”)²⁵, dokonana przez Trybunał wykładnia postanowień tej konwencji znajduje również zastosowanie dla przepisów tego rozporządzenia, ponieważ przepisy tych dwóch aktów mogą być uważane za równoważne²⁶.

35. W świetle orzecznictwa Trybunału taka równoważność wydaje się zachodzić dla każdego z przepisów rozporządzenia Bruksela I, których dotyczy niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – mianowicie jego art. 5 pkt 3, art. 6 pkt 1 i art. 23 ust. 1, skoro treść odpowiadających im przepisów konwencji brukselskiej – mianowicie jej art. 5 pkt 3, art. 6 pkt 1 i art. 17 akapit pierwszy – jest identyczna lub przynajmniej podobna co do istoty²⁷.

36. Po czwarte, pragnę przypomnieć, że zgodnie z celami konwencji brukselskiej, będącymi jednocześnie celami rozporządzenia Bruksela I, należy z jednej strony unikać w miarę możliwości powielania podstaw jurysdykcji dla jednego stosunku prawnego, a z drugiej strony zagwarantować pewność prawa zarówno powodom, jak i pozwany, poprzez możliwość przewidzenia z pewnością sądu właściwego, w szczególności umożliwiając sądowi, przed którym zwiłł spór, orzeczenie w przedmiocie własnej jurysdykcji bez konieczności rozpatrywania sprawy co do istoty²⁸.

37. Wreszcie wydaje mi się, że cywilnoprawne powództwa odszkodowawcze wynikające z naruszenia prawa konkurencji są w większości pomyślane jako powództwa wynikające z czynu niedozwolonego²⁹, jakkolwiek należy sprecyzować, że kwalifikacja takich powództw jako wynikających z umowy nie jest wykluczona a priori, przynajmniej w niektórych krajowych systemach prawnych³⁰.

38. Zamierzam więc rozpocząć badanie problematyki przedstawionej Trybunałowi od drugiego pytania prejudycjalnego dotyczącego art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, który przewiduje jurysdykcję szczególną dla powództw odszkodowawczych opartych na odpowiedzialności za czyn niedozwolony (B). Następnie zbadam pytanie pierwsze dotyczące art. 6 pkt 1 tego rozporządzenia, który przewiduje rozszerzoną jurysdykcję w przypadkach powództw powiązanych, wytoczonych przeciwko wielu pozwany (C). Na końcu przeanalizuję pytanie trzecie dotyczące tych dwóch przepisów oraz szczególnych aspektów wyboru sądu w związku z pełną skutecznością zakazu karteli w prawie Unii (D).

25 — Dz.U. 1972, L 299, s. 32. W brzmieniu zmienionym kolejnymi konwencjami dotyczącymi przystąpienia nowych państw członkowskich do tej konwencji. Zobacz także sprawozdanie P. Jenarda w sprawie konwencji brukselskiej (Dz.U. 1979, C 59, s. 1, zwane dalej „sprawozdaniem Jenarda”) oraz sprawozdanie P. Schlossera dotyczące konwencji z dnia 9 października 1978 r. w sprawie przystąpienia Danii, Irlandii i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej do konwencji brukselskiej oraz do protokołu dotyczącego jej interpretacji przez Trybunał Sprawiedliwości (Dz.U. 1979, C 59, s. 71, zwany dalej: „sprawozdaniem Schlossera”).

26 — Zobacz na przykład wyroki: OTP Bank, C-519/12, EU:C:2013:674, pkt 21; Brogsitter, C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 19.

27 — Zobacz na przykład w odniesieniu do art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I wyroki: Folien Fischer i Fofitec, C-133/11, EU:C:2012:664, pkt 31, 32; a także ÓFAB, C-147/12, EU:C:2013:490, pkt 28, 29; w odniesieniu do jej art. 6 pkt 1 wyroki: Freeport C-98/06, EU:C:2007:595, pkt 39; Sapir i in., C-645/11, EU:C:2013:228, pkt 31, 42; w odniesieniu do jej art. 23 wyrok Refcomp, C-543/10, EU:C:2013:62, pkt 18, 19.

28 — Zobacz na przykład w przedmiocie konwencji brukselskiej wyrok Benincasa, C-269/95, EU:C:1997:337, pkt 26, 27; w przedmiocie rozporządzenia Bruksela I wyrok Melzer C-228/11, EU:C:2013:305, pkt 35.

29 — W przedmiocie stanowiska zajętego w tej kwestii przez Trybunał zobacz przypis 31 do niniejszej opinii.

30 — Zobacz w tym względzie L. Idot, „La dimension internationale des actions en réparation. Choisir sa loi et son juge: Quelles possibilités?”, *Concurrences*, 2014, n° 3, s. 43–53, w szczególności pkt 5.

B – W przedmiocie wykładni art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I (pytanie drugie)

39. W istocie w pytaniu drugim zwrócono się do Trybunału o orzeczenie w przedmiocie zakresu stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, a także w przedmiocie zakresu jurysdykcji mogącej wynikać ze szczególnej zasady ustanowionej w tym przepisie (1). Biorąc pod uwagę w szczególności cele tego przepisu, jestem zdania, że jego stosowanie jest problematyczne względnie powinno zostać wyłączone w okolicznościach takich jak w sporze w postępowaniu głównym, który ma niewątpliwie szczególny charakter (2).

1. W przedmiocie problematyki przedstawionej Trybunałowi

40. Z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, że sąd odsyłający uznaje za ustalone, iż wytoczone przed nim powództwo o odszkodowanie i udzielenie informacji ma za przedmiot „czyn niedozwolony”, o którym mowa w art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, a zatem że przepis ten może uzasadniać jego własną jurysdykcję. Taka kwalifikacja powództw o podobnym charakterze została niedawno potwierdzona przez Trybunał³¹.

41. Ponadto sąd ten słusznie wskazuje, że z utrwalonego orzecznictwa wynika, iż w przypadku złożonych czynów niedozwolonych³² wyrażenie „miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę”³³, występujące w tymże art. 5 pkt 3, obejmuje zarówno *miejsce, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące powstanie rzekomej szkody*, jak i *miejsce, w którym szkoda ta się zmaterializowała*, wobec czego powód może według własnego wyboru pozwać pozwanych przed sądem mającym siedzibę w jednym bądź w drugim z tych miejsc³⁴. Przypomina on także, że w przypadku wielości rzekomych szkód sąd mający jurysdykcję na podstawie tego ostatniego łącznika może orzekać tylko w przedmiocie powództw dotyczących szkody poniesionej na terytorium państwa członkowskiego, w którym sąd ten ma siedzibę³⁵.

42. Sąd odsyłający ma wątpliwości co do sposobu zastosowania w ramach przedstawionego mu do rozstrzygnięcia sporu kryteriów zdefiniowanych przez Trybunał w sposób alternatywny, biorąc pod uwagę szczególną okoliczność, że wkład członków kartelu, który doprowadził do naruszenia art. 101 TFUE i podnoszonych szkód, był różny zarówno w odniesieniu do zasięgu geograficznego, jak i do wymiaru czasowego. Zmierza on głównie do wyjaśnienia kwestii, czy art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I pozwala na wniesienie w każdym „miejscu, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę” w rozumieniu tego przepisu oraz przeciwko każdemu członkowi bezprawnego kartelu powództwa dotyczącego całości szkód spowodowanych przez ten kartel, nawet jeśli niektórzy pozwani nie działali bezpośrednio na terytorium państwa członkowskiego siedziby sądu.

43. CDC proponuje Trybunałowi udzielenie odpowiedzi, w myśl której na mocy tego przepisu cała szkoda spowodowana przez kartel stanowiący to naruszenie powinna móc zostać podniesiona przed sądami wszystkich państw członkowskich, na których terytorium przynajmniej część tego kartelu została zawarta lub wprowadzona w życie lub których rynek właściwy został przez ten kartel przynajmniej częściowo ograniczony w sposób bezpośredni i istotny. Komisja zajmuje podobne stanowisko, jednak bardziej umiarkowane w odniesieniu do zakresu jurysdykcji sądów, do których

31 — Zgodnie z wyrokiem *flyLAL-Lithuanian Airlines*, EU:C:2014:2319, pkt 28, „[p]owództwo wniesione [wytoczone] [w postępowaniu głównym] ma na celu naprawienie szkody związanej z zarzucanym naruszeniem prawa konkurencji. Powództwo to wchodzi zatem w zakres prawa w odniesieniu do odpowiedzialności cywilnej z tytułu czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego”.

32 — Mianowicie czynów niedozwolonych, których podstawowe elementy, tj. zdarzenie wywołujące szkodę i spowodowane przez nie szkodliwe skutki, są rozłączone i rozprzestrzenione na terytorium wielu państw członkowskich.

33 — Pragnę uściślić, że w niniejszej sprawie druga hipoteza przewidziana w tym przepisie, odnosząca się do „miejsc[a], gdzie [...] może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę”, jest pozbawiona znaczenia, ponieważ powód wymienia skutki czynów niedozwolonych, które już wystąpiły.

34 — Zobacz na przykład wyroki: *Hi Hotel HCF*, C-387/12, EU:C:2014:215, pkt 27; *Coty Germany*, C-360/12, EU:C:2014:1318, pkt 46 i przytoczone tam orzecznictwo.

35 — Zobacz na przykład wyroki: *Shevill i in.* C-68/93, EU:C:1995:61, pkt 27 i nast.; *eDate Advertising i in.*, C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, pkt 51.

można skutecznie wnieść powództwo w takim przypadku³⁶. Pozwane w postępowaniu głównym, które zajęły stanowisko w przedmiocie pytania drugiego, podnoszą niedopuszczalność tego pytania³⁷ względnie, co do istoty, żądają odmowy przyznania jurysdykcji ogólnej sądowi, przed którym wytoczono powództwo w odniesieniu do wszystkich uczestników bezprawnego kartelu i całej rzekomej szkody³⁸.

44. Pragnę przypomnieć, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału dotyczącym art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I wykładnia tego przepisu regulowana jest szeregiem zasad przewodnich. Na wstępie – bezsporne jest, że pojęcia w niej zawarte należy interpretować w sposób autonomiczny, a więc bez wykorzystania krajowych koncepcji prawnych, odnosząc się głównie do systemu i celów tego rozporządzenia, aby zapewnić jego jednolite stosowanie we wszystkich państwach członkowskich³⁹. Następnie – zasada szczególna wprowadzająca odstępstwo od zasady jurysdykcji sądów miejsca zamieszkania pozwanego, ustanowionej w art. 2 tego rozporządzenia, winna być pomyślana nie w sposób szeroki, ale ścisły⁴⁰, w szczególności dla uniknięcia upowszechniania forum actoris⁴¹ oraz powielania sądów właściwych, co przyczyniałoby się do zjawiska forum shopping.

45. Ponadto należy mieć na uwadze, że Trybunał uściślił, zgodnie z celem bliskości sporu wymienionym w motywie 12 rozporządzenia Bruksela I, iż zasada ustalania jurysdykcji przewidziana w omawianym art. 5 pkt 3 oparta jest na występowaniu *szczególnie ścisłego związku* pomiędzy sporem a sądami miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę. Związek ten uzasadnia przyznanie jurysdykcji tym sądom – w drodze odstępstwa od zasady ogólnej – ze względu na prawidłowe administrowanie wymiarem sprawiedliwości oraz sprawną organizację postępowania⁴². Jako że identyfikacja jednego z łączników uznanych w przytoczonym orzecznictwie⁴³ powinna umożliwić ustalenie jurysdykcji sądu, który *obiektywnie znajduje się w najlepszej sytuacji do dokonania oceny, czy spełnione są przesłanki powstania odpowiedzialności pozwanego*, wynika z tego, że powództwo może być prawidłowo wytoczone tylko przed sądem, na którego obszar właściwości miejscowej wskazuje właściwy łącznik⁴⁴.

36 — Komisja proponuje dokonanie wykładni art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I w ten sposób, że w kontekście takim jak w postępowaniu głównym „powód może wytoczyć powództwo odszkodowawcze przeciwko każdemu członkowi kartelu *albo* przed sądami każdego państwa członkowskiego, w którym porozumienia kartelowe zostały zawarte i wprowadzone w życie (*miejsce gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę*), *albo* przed sądami każdego państwa członkowskiego, na terytorium którego rynek został dotknięty działaniami ograniczającymi konkurencję (*miejsce wystąpienia skutku*); pierwsze z nich mają jurysdykcję do orzekania o odszkodowaniu za *całą* szkodę spowodowaną naruszeniem prawa kartelowego, podczas gdy *drugie z nich* mają jurysdykcję *jedynie* do orzekania w przedmiocie szkód spowodowanych w państwie siedziby sądu, przed którym zawisł spór” (kursywa moja).

37 — Kemira utrzymuje, że ten wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest niedopuszczalny, ponieważ nie przyczyni się on do ustalenia, że bezprawne kartele zostały zawarte lub wprowadzone w życie na obszarze właściwości miejscowej sądu odsyłającego. Wystarczy w tym względzie przypomnieć, że pytania przedstawione przez sąd odsyłający w ramach stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie jest on odpowiedzialny, a którego prawidłowość nie podlega ocenie Trybunału, korzystają z domniemania posiadania znaczenia dla sprawy, które może zostać obalone jedynie w ograniczonych przypadkach (zob. wyrok Pohotovost, C-470/12, EU:C:2014:101, pkt 27 i nast.), które moim zdaniem nie zachodzą w niniejszej sprawie.

38 — W szczególności zdaniem FMC Foret sądy państwa członkowskiego powinny posiadać jurysdykcję wyłącznie do orzekania o roszczeniach opartych na części bezprawnego kartelu, która istała lub której skutki zrealizowały się w tym państwie członkowskim, podczas gdy według Solvay ścisła więź pomiędzy sądem, przed którym zawisł spór, a tym sporem powinien, jako łącznik, zostać ustalony w sposób odrębny w odniesieniu do każdego pozwanego i dla całości podnoszonych szkód.

39 — Zobacz na przykład wyroki: Réunion européenne i in., C-51/97, EU:C:1998:509, pkt 15; Melzer, EU:C:2013:305, pkt 22, 34 i nast.; Weber, C-438/12, EU:C:2014:212, pkt 40; Coty Germany, EU:C:2014:1318, pkt 43.

40 — Zobacz na przykład wyrok Coty Germany, EU:C:2014:1318, pkt 44, 45.

41 — Zobacz na przykład wyrok Kronhofer, C-168/02, EU:C:2004:364, pkt 14, 20.

42 — W istocie w sprawach dotyczących czynów niedozwolonych sąd miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę, jest zwykle najbardziej predestynowany do orzekania w sprawie, w szczególności z powodu bliskości względem sporu i łatwości w przeprowadzeniu postępowania dowodowego (zob. wyrok Melzer, EU:C:2013:305, pkt 27).

43 — W przypisie 34 do niniejszej opinii.

44 — Zobacz na przykład wyrok Coty Germany, EU:C:2014:1318, pkt 47, 48.

46. Takiej właśnie bliskości mogłoby – według sądu odsyłającego – brakować, gdyby ustalono w niniejszej sprawie, że poprzez zastosowanie art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I jurysdykcję w odniesieniu do wszystkich pozwanych i całości podnoszonej szkody⁴⁵ miałyby każdy sąd posiadający siedzibę w jednym z licznych miejsc, gdzie bezprawny kartel został zawarty, zorganizowany i kontrolowany oraz gdzie wolność wyboru kupujących została ograniczona na rynku właściwym. Zgadzam się z tym poglądem z następujących powodów.

2. W przedmiocie zastosowania przesłanek stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I w ramach sporu takiego jak w postępowaniu głównym

47. Jakkolwiek stosowanie art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I w ramach powództwa odszkodowawczego opartego na naruszeniu art. 101 TFUE nie może być *co do zasady* wykluczone⁴⁶, skłaniam się jednak do przekonania, że przepis ten nie może zostać skutecznie zastosowany w odniesieniu do *szczególnego przypadku* bezprawnego kartelu o charakterze horyzontalnym, trwającego przez dłuższy czas, który ograniczył konkurencję na całym terytorium Unii, a którego struktura jest bardzo złożona, ponieważ obejmowała szereg porozumień i praktyk antykonkurencyjnych, co skutkuje tym, że zarówno uczestnicy, jak i poszkodowani są rozproszeni w wielu państwach członkowskich⁴⁷.

48. W przypadku takim jak w niniejszej sprawie wynikające z orzecznictwa kryteria definicji „miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę” w rozumieniu tego przepisu są moim zdaniem nieprzydatne ze względu na znaczne rozproszenie geograficzne przyczyn i skutków podnoszonych szkód. W istocie dwie części alternatywy wymienionej przez Trybunał prowadzą w takim przypadku do potencjalnej jurysdykcji wielu sądów państw członkowskich, podczas gdy rozporządzenie to ma na celu ograniczenie liczby konkurujących postępowań⁴⁸, oraz nie pozwalają na ustalenie jednego sądu, który miałby „szczególnie ścisły związek” ze sporem i który byłby „najbardziej predystynowany” *ratione loci* do rozstrzygnięcia go, co stanowi przecież podstawę omawianego art. 5 pkt 3.

49. Jeśli chodzi o kryterium miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie powodujące podnoszoną szkodę, może ono teoretycznie wskazywać każde miejsce, gdzie bezprawny kartel został zawarty przez jego członków. Miejsce takie może jednak być trudne lub niemożliwe do ustalenia, biorąc pod uwagę utajniony charakter kartelu, chyba że przyjmie się miejsca, w których znajdują się siedziby zainteresowanych spółek. Omawiane kryterium mogłoby także odpowiadać każdemu miejscu skutecznego wprowadzenia w życie kartelu, a mianowicie każdemu miejscu, gdzie uczestnicy organizowali i stosowali konkretne rodzaje swoich porozumień kartelowych zmierzających do ograniczenia konkurencji poprzez aktywne działania antykonkurencyjne lub takie zaniechania⁴⁹. W tym względzie pragnę uściślić, że przeciwnie do poglądu Komisji jestem zdania, iż z wyroku Melzer⁵⁰, który wyłączył możliwość oparcia jurysdykcji o miejsce, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę, wywołane przez współsprawcę zdarzenia wywołującego szkodę, który nie został pozwany, należy wnioskować, że działania jednego z uczestników kartelu na terytorium jednego państwa członkowskiego nie mogą zostać przypisane innym sprawcom naruszenia, którzy powstrzymali się od wolnej konkurencji na rynku odpowiadającym temu terytorium⁵¹. W każdym razie

45 – Sąd odsyłający uściśla, że problem ten powstaje „nawet wówczas, gdy uczestnicy bezprawnego kartelu powinni, jako współsprawcy jednolitego i ciągłego naruszenia art. 81 WE (art. 101 TFUE), odpowiadać za całość wyrządzonej szkody”.

46 – Zobacz wyrok flyLAL-Lithuanian Airlines, EU:C:2014:2319, pkt 28.

47 – Omawiany art. 5 pkt 3 mógłby natomiast moim zdaniem znajdować zastosowanie do wertykalnych ograniczeń konkurencji, o ile podnoszona odpowiedzialność nie miałaby charakteru umownego, a także do karteli, których zasięg jest ograniczony geograficznie, ponieważ lokalizacja albo działania antykonkurencyjnego, albo jego skutku może zostać w jasny sposób określona.

48 – Zobacz motyw 15 rozporządzenia Bruksela I.

49 – W przedmiocie różnych elementów konkretyzujących kartel w niniejszej sprawie zob. pkt 18 niniejszej opinii.

50 – EU:C:2013:305, pkt 40.

51 – W istocie wynikające z kartelu zaniechanie nie jest równoznaczne z działaniem, ponieważ zaniechanie nie może zostać jako takie zlokalizowane (zob. analogicznie wyrok Besix, C-256/00, EU:C:2002:99, pkt 49, gdzie sporne zobowiązanie umowne polegało na zobowiązaniu do niedziałania i nie zawierało żadnego ograniczenia geograficznego).

w ramach długotrwałego kartelu o zasięgu europejskim, takiego jak w postępowaniu głównym, takie czynniki lokalizacji wydają mi się pozbawione znaczenia, ponieważ prowadzą one do jurysdykcji zbyt ogólnej, rozproszonej i przypadkowej⁵², ze względu na znaczną liczbę zarówno sprawców naruszenia, jak i bezprawnych działań lub zaniechań oraz wielość związanych z nimi miejsc, gdzie nastąpiły zdarzenia wywołujące szkodę⁵³.

50. Jeśli chodzi o kryterium miejsca zmaterializowania się rozważanej szkody można uznać z ekonomicznego punktu widzenia, że szkoda wystąpiła albo we wszystkich miejscach, gdzie uważający się za poszkodowanych zakupili produkty dotknięte bezprawnym kartelem, a więc gdzie zostały podpisane lub wykonane umowy, których treść została wypaczona przez kartel – w niniejszej sprawie umowy dostawy zawarte pomiędzy pozwanymi i przedsiębiorstwami, które scedowały swoje roszczenia na powódkę – albo wszystkie miejsca, gdzie ci poszkodowani lub ich oddziały mają swoje siedziby. Pośrednio poszkodowani, niezwiązani umową z członkiem kartelu, lecz pomimo to poszkodowani przez jego istnienie⁵⁴, powinni także móc powołać się na swoją szkodę w granicach wyznaczonych przez orzecznictwo Trybunału⁵⁵. Należy jednak przypomnieć, że opcja jurysdykcji w sprawach dotyczących czynów niedozwolonych nie może być interpretowana w taki sposób, aby prowadziła do przyzwolenia na forum actoris, ponieważ rozporządzenie Bruksela I zmierza do ograniczenia tego ostatniego łącznika jurysdykcji w celu utrzymania skuteczności ogólnej zasady ustanowionej w jego art. 2⁵⁶. Ponadto można w sposób użyteczny brać pod uwagę wszystkie miejsca, gdzie rynek został dotknięty naruszeniem art. 101 TFUE, z uwzględnieniem okoliczności, że zasady prawa konkurencji mają na celu ochronę sprawnego funkcjonowania działalności gospodarczej, a nie ochronę indywidualnych interesów danej spółki⁵⁷. W niniejszej sprawie naruszenie, na którym opiera się roszczenie odszkodowawcze, obejmuje mianowicie terytorium wszystkich państw członkowskich Unii, co pociąga za sobą znaczną liczbę sądów potencjalnie posiadających jurysdykcję⁵⁸. Takie rozszerzające podejście pozostaje w sprzeczności z wymienionymi powyżej celami rozporządzenia Bruksela I oraz w szczególności z celami, do których zmierza jego art. 5 pkt 3. Pragnę dodać, że orzecznictwo oparte na wyroku Shevill i in.⁵⁹ wskazuje – czego nie można ani nie należy moim zdaniem w tej kwestii zmieniać – że jurysdykcja oparta na miejscu, gdzie wystąpiła szkoda, jest podzielona terytorialnie wzdłuż granic państw członkowskich⁶⁰, czemu towarzyszy ryzyko sporu, ponieważ sąd posiadający jurysdykcję na tej podstawie nie będzie mógł zbadać całości licznych podnoszonych szkód.

52 — Jak podkreślił rzecznik generalny P. Cruz Villalón w swojej opinii w sprawie Hejduk, C-441/13, EU:C:2014:2212, pkt 42, „[i]ącznik, który wymaga od powoda ograniczenia jego roszczenia w oparciu o kryteria terytorialne, które są trudne, o ile nie niemożliwe, do określenia, nie jest łącznikiem spójnym z duchem rozporządzenia [Bruksela I]”.

53 — Należy moim zdaniem odróżnić taką sytuację od na przykład klasycznego kartelu zarządzanego przez profesjonalną spółkę lub kartelu, którego działania byłyby skoncentrowane geograficznie z powodu jednego miejsca spotkań, ponieważ w takich przypadkach nie występowałyby podobne rozproszenie zdarzeń wywołujących szkodę.

54 — Podobnie w wyroku Kone i in., C-557/12, EU:C:2014:1317, pkt 30 i nast., Trybunał przyznał, że „dla klienta przedsiębiorstwa niebędącego członkiem kartelu, lecz korzystającego z warunków ekonomicznych efektu parasola cenowego, fakt poniesienia szkody z powodu zawyżonej ceny oferty w porównaniu z ceną, jaka by obowiązywała w braku tego kartelu, stanowi część możliwych skutków kartelu, których nie mogą lekceważyć jego członkowie”.

55 — W wyroku Dumez France i Tracoba, C-220/88, EU:C:1990:8, pkt 20, Trybunał dokonał wykładni art. 5 pkt 3 konwencji brukselskiej w taki sposób, że poszkodowany pośrednik może na tej podstawie pozywać tylko przed sąd miejsca, gdzie bezpośrednio wystąpiły skutki wydarzenia powodującego szkodę wobec bezpośrednio poszkodowanego.

56 — Z przepisów rozporządzenia Bruksela I wynika w istocie, że instrument ten ogranicza przypadki, w których pozwany może być pozywany przed sąd miejsca zamieszkania powoda (zob. w odniesieniu do konwencji brukselskiej wyroki: Six Constructions, 32/88, EU:C:1989:68, pkt 13, 14, a także Dumez France i Tracoba, EU:C:1990:8, pkt 19).

57 — W tym względzie w motywie 21 rozporządzenia Rzym II wskazano, że „[p]owiązanie z prawem państwa, w którym występuje lub jest prawdopodobne wystąpienie naruszenia stosunków konkurencyjnych [...] [co zostało przewidziane w dziedzinie aktów ograniczających wolną konkurencję w art. 6 tego rozporządzenia], zasadniczo spełnia te cele [...] ochrony konkurentów, konsumentów i społeczeństwa oraz zapewnienia prawidłowego funkcjonowania gospodarki rynkowej”.

58 — D. Ashton, D. Henry, *Competition Damages Actions in the EU, Law and Practice*, Elgar Competition Law and Practice Series, Cheltenham, 2013, s. 179, pkt 7030, podkreślają, że „[i]n the case of a pan-European cartel, [the place where the claimant suffered loss] could conceivably be in any Member State, which leads to relatively unrestrained freedom to forum shop in proceedings relating to [...] abuses with effects felt throughout Europe”.

59 — EU:C:1995:61, pkt 33, gdzie uściślono, że „sądy każdego państwa członkowskiego [strony konwencji brukselskiej], w którym dokonano publikacji lub w którym poszkodowany podnosi naruszenie swojej reputacji [posiadają] jurysdykcję do orzekania *wyłącznie o szkodach wywołanych w państwie siedziby sądu, przed którym zawisł spór*” (podkreślenie moje).

60 — W konsekwencji sądy każdego państwa członkowskiego są najbardziej predestynowane do oceny charakteru i zasięgu szkód wywołanych na terytorium krajowym.

51. Pragnę wreszcie podkreślić, że jakkolwiek Trybunał zobowiązany jest uznać, iż wiele sądów posiadałoby w tej sprawie jurysdykcję zgodnie z art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, jednostki miałyby na tej podstawie bardzo duże możliwości wyboru, podczas gdy chodzi przecież o opcje jurysdykcyjną mającą charakter szczególny, a więc znajdującą zastosowanie w sposób ścisły. Ponadto występowałyby zatem ryzyko – zupełnie realne⁶¹ – zezwolenia sprawcom naruszenia prawa konkurencji Unii na wytaczanie powództw „torpedujących”, w formie powództw o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego zgodnie z wyrokiem Folien Fischer i Fofitec⁶², w państwie członkowskim, gdzie byłoby wiadomo, że postępowania trwają szczególnie długo, wobec osób, które zostałyby zidentyfikowane jako poszkodowane podczas postępowania administracyjnego prowadzonego przez Komisję. Kiedy natomiast decyzja Komisji dotycząca występowania naruszenia zostaje wydana, nie ma już moim zdaniem możliwości ustalania nieistnienia stosunku prawnego z powodu wiążącego skutku decyzji Komisji dotyczącej okoliczności faktycznych i ich kwalifikacji prawnej⁶³.

52. Reasumując – analogicznie do tego, co Trybunał orzekł w wyroku Besix⁶⁴, jestem zdania, że zasada jurysdykcji szczególnej w sprawach dotyczących czynów niedozwolonych lub czynów podobnych do czynów niedozwolonych, ustanowiona w art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I jest bezskuteczna, w sytuacji gdy – jak w sporze w postępowaniu głównym miejsce, gdzie miało nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę nie może zostać ustalone z tego powodu, że naruszenie art. 101 TFUE, na którym opiera się powództwo, polega na działaniach planowanych lub wykonanych w wielu miejscach, co nie pozwala na jasne i skuteczne zidentyfikowanie sądu mającego szczególnie ścisły związek z całością sporu.

53. Moim zdaniem w takiej sytuacji jurysdykcję należy ustalać albo poprzez zastosowanie zasady ogólnej przewidzianej w art. 2 ust. 1 rozporządzenia Bruksela I, albo poprzez zastosowanie innych zasad jurysdykcji szczególnych przewidzianych w tym rozporządzeniu, takich jak zasada przewidziana w art. 6 pkt 1, która pozwala na zgrupowanie roszczeń przeciwko wielu pozwany przed jednym sądem z zastrzeżeniem, że warunki zastosowania jednej lub drugiej z tych zasad są spełnione w danej sprawie. Należy w tym względzie podkreślić, że uwzględnienie w ramach ustalania jurysdykcji związku pomiędzy powództwami przeciwko wielu pozwany dopuszczalne jest jedynie w ramach omawianego art. 6 pkt 1⁶⁵, który zastrzega tę możliwość wyłącznie ze względu na silny łącznik, jakim jest miejsce zamieszkania jednego z pozwanych, nie zaś w ramach przepisu, którego stosowanie zależy od miejsca wystąpienia zdarzenia, jak to się dzieje w przypadku art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I.

61 — Zobacz konkretny przykład wymieniony przez L. Idot, w: „La dimension internationale des actions en réparation. Choisir sa loi et son juge: Quelles possibilités?”, op.cit., pkt 34.

62 — EU:C:2012:664.

63 — Zgodnie z art. 16 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 traktatu, [art. 101 TFUE i 102 TFUE] (Dz.U. 2003, L 1, s. 1) w celu zapewnienia „[j]ednolitego stosowania wspólnotowego prawa konkurencji”, „[j]eżeli krajowe sądy orzekają w sprawie porozumień, decyzji lub praktyk na mocy [art. 101 TFUE], które są już przedmiotem decyzji Komisji, nie mogą wydawać decyzji sprzecznych z decyzją wydaną przez Komisję”. W wyroku Otis i in., EU:C:2012:684, pkt 51, uściślono, że „[z]asada ta obowiązuje również, jeżeli do sądów krajowych wniesione zostaje powództwo o naprawienie szkody poniesionej wskutek porozumienia lub praktyki, których niezgodność z art. 101 TFUE została stwierdzona decyzją tej instytucji”.

64 — Zgodnie z wyrokiem Besix, EU:C:2002:99, pkt 55, „zasada jurysdykcji szczególnej w sprawach, których przedmiotem jest umowa lub roszczenie wynikające z umowy, przewidziana w art. 5 pkt 1 konwencji brukselskiej, nie znajduje zastosowania w sytuacji, w której [...] miejsce wykonania zobowiązania, które stanowi podstawę powództwa *nie może zostać ustalone z tego powodu, że sporne zobowiązanie umowne* polega na zobowiązaniu do niedziałania, które nie jest ograniczone geograficznie i *charakteryzuje się przy tym wielością miejsc, w których zostało lub miało zostać wykonane*” (podkreślenie moje).

65 — Ustalenie związku następuje oczywiście również w ramach art. 28 rozporządzenia Bruksela I, ale w inny sposób (zobacz przypis 70 do niniejszej opinii).

C – W przedmiocie wykładni art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I (pytanie pierwsze)

54. Poprzez swoje pytanie pierwsze sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy zasada koncentracji jurysdykcji w przypadku wielości pozwanych przewidziana w art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I może znajdować zastosowanie w ramach powództwa skierowanego przeciwko przedsiębiorstwom uczestniczącym w różny sposób pod względem geograficznym i czasowym w jednolitym i ciągłym naruszeniu zakazu karteli przewidzianego w prawie Unii (1). Zwraca się on następnie do Trybunału o orzeczenie, czy w przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej, cofnięcie takiego pozwu w stosunku do pozwanego „zakotwiczącego jurysdykcję”, a więc jedyne współpозwanego, który posiada miejsce zamieszkania w państwie członkowskim siedziby sądu, przed którym wytoczono powództwo, ma wpływ na jurysdykcję tego sądu na podstawie tego przepisu (2).

1. W przedmiocie możliwości zastosowania art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I w sporze takim jak w postępowaniu głównym [pytanie pierwsze lit. a)]

a) W przedmiocie problematyki przedstawionej Trybunałowi

55. Należy podkreślić, że podobnie jak w przypadku art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I⁶⁶, treść art. 6 pkt 1 tego rozporządzenia należy ustalić w sposób autonomiczny, tak aby pojęcia w nim zawarte nie były rozumiane jako odwołujące się do kwalifikacji, jaką właściwe prawo krajowe przypisuje danemu stosunkowi prawnemu przed sądem, przed którym wytoczono powództwo⁶⁷.

56. Zgodnie z art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I wszystkie powództwa jednego powoda przeciwko wielu pozwany mogą zostać wytoczone przed jeden sąd państwa członkowskiego, w którego obszarze właściwości miejscowej znajduje się miejsce zamieszkania⁶⁸ przynajmniej jednego z nich, który byłby zakwalifikowany jako pozwany „zakotwiczący jurysdykcję”, z zastrzeżeniem występowania więzi pomiędzy tymi powództwami⁶⁹. W tym względzie istnieje wyraźny wymóg, aby „między sprawami istni[ą] tak ścisła więź, że pożądane jest ich łączne rozpoznanie i rozstrzygnięcie w celu uniknięcia wydania w oddzielnych postępowaniach sprzecznych ze sobą orzeczeń”⁷⁰.

57. Dopuszczając koncentrację powództw przed tym samym sądem i rozszerzenie jego jurysdykcji na pozwanych, w odniesieniu do których nie mógłby on orzekać w braku tego rozszerzenia, omawiany art. 6 pkt 1 odpowiada trosce o interes prawidłowego wymiaru sprawiedliwości, mianowicie poprzez ekonomię postępowania, oraz o unikanie tak dalece jak jest to tylko możliwe ryzyka równoległych postępowań i sprzecznych orzeczeń mogących z nich wyniknąć, które to cele przyświecają rozporządzeniu Bruksela I⁷¹.

66 — Zobacz pkt 44 niniejszej opinii.

67 — Zobacz pierwsze orzeczenie Trybunału dotyczące interpretacji art. 6 pkt 1 konwencji brukselskiej, wyrok Kalfelis, 189/87, EU:C:1988:459, pkt 10, a następnie w przedmiocie art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I na przykład wyrok Reisch Montage, C-103/05, EU:C:2006:471, pkt 27–30.

68 — W motywie 11 rozporządzenia Bruksela I uściślono, że „[s]iedziba osób prawnych musi być zdefiniowana wprost w rozporządzeniu celem wzmocnienia przejrzystości wspólnych przepisów i uniknięcia konfliktów kompetencyjnych”, zaś w jego art. 60 ust. 1 wskazano, że dla celów stosowania niniejszego rozporządzenia spółki i osoby prawne mają swoje miejsce zamieszkania w miejscu, w którym znajduje się ich statutowa siedziba; lub ich główny organ zarządzający; lub ich główne przedsiębiorstwo.

69 — Jak przypomniano w wyroku Freeport, EU:C:2007:595, pkt 53, przesłanka ta nie była zawarta w art. 6 pkt 1 konwencji brukselskiej, lecz została ustanowiona w wyroku Kalfelis, EU:C:1988:459, pkt 12, dotyczącym wykładni tego przepisu, a następnie przyjęta przez prawodawcę Unii, który włączył ją do treści rozporządzenia Bruksela I.

70 — Przesłanka ta wyrażona w ten sposób w art. 6 pkt 1 tego rozporządzenia jest również sformułowana w ten sam sposób w jego art. 28, w którym zdefiniowano pojęcie związku w przypadku konfliktu kompetencyjnego pomiędzy dwoma sądami potencjalnie posiadającymi jurysdykcję, podczas gdy art. 6 pkt 1 przewiduje, przeciwnie, rozszerzenie jurysdykcji sądu, do którego wniesiono powództwo na pozwanych, którzy by jej co do zasady nie podlegali. W wyroku Tatry, EU:C:1994:400, pkt 53, dotyczącym art. 22 konwencji brukselskiej, odpowiadającego art. 28 rozporządzenia Bruksela I, Trybunał uściślił, że „wystarczy występowanie ryzyka sprzeczności orzeczeń, nawet jeśli orzeczenia mogą być wykonywane oddzielnie, a ich konsekwencje prawne nie wykluczają się wzajemnie”.

71 — Zobacz wyrok Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, pkt 77, odnoszący się do motywów 12 i 15 rozporządzenia Bruksela I.

58. Skoro jednak ta zasada ustalania jurysdykcji ma szczególny charakter, ponieważ stanowi odstępstwo od zasady jurysdykcji sądu miejsca zamieszkania każdego pozwanego wymienionej w motywie 11 rozporządzenia Bruksela I i przewidzianej w jego art. 2, przyjęto, że należy ją interpretować w sposób ścisły⁷².

59. Skoro omawiany art. 6 pkt 1 powinien z tego powodu być stosowany jedynie w wyjątkowych przypadkach, przewidziane w nim połączenie powództw jest dopuszczalne tylko wówczas, gdy nie dotyczą one ubezpieczającego, konsumenta ani pracownika⁷³, i tylko wówczas, gdy odnoszą się do roszczeń co prawda odrębnych, ale jednak ściśle ze sobą powiązanych.

60. Część pierwsza pytania pierwszego odnosi się w istocie właśnie do tej ostatniej przesłanki. Zmierzają ona do uzyskania orzeczenia Trybunału co do tego, czy taki związek zachodzi w ramach powództwa takiego, jakie zostało wytoczone przed sądem odsyłającym, mianowicie powództwa o uzyskanie informacji i odszkodowanie wytoczonego solidarnie przeciwko współsprawcom kartelu uznanego za niezgodny z prawem Unii, którzy uczestniczyli w tym naruszeniu w różnych miejscach i różnym czasie.

61. Zainteresowane strony, które przedstawiły w tym przedmiocie uwagi na piśmie, mają odmienne poglądy na tę kwestię, ponieważ CDC i Komisja uważają, że art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I znajduje w tym kontekście zastosowanie, podczas gdy pozwane w postępowaniu głównym prezentują pogląd przeciwny⁷⁴.

62. Z orzecznictwa Trybunału dotyczącego więzi pomiędzy sprawami wymaganej w tym przepisie wynika, że aby orzeczenia były uznane za „sprzeczne ze sobą”, nie wystarczy samo istnienie rozbieżności w rozstrzygnięciu sporu, ale rozbieżności te muszą również występować w odniesieniu do tego samego stanu faktycznego i prawnego⁷⁵. Weryfikacja tych dwóch kryteriów w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym prowadzi w uwagach przedstawionych Trybunałowi do sprzecznych ocen.

b) W przedmiocie występowania tego samego stanu faktycznego

63. Z punktu widzenia pozwanych w postępowaniu głównym roszczenia sformułowane w powództwie w postępowaniu głównym nie spełniają przesłanki identyczności stanu faktycznego, ponieważ bez znaczenia jest okoliczność, iż wszyscy członkowie bezprawnego kartelu uczestniczyli w porozumieniach ustanawiających ten kartel, gdyż jedynie wprowadzenie w życie tych porozumień mogło wywołać konkretną szkodę po stronie kupujących, którzy scedowali swoje prawa na CDC, a więc każde roszczenie podnoszone przez powoda na tej podstawie należy rozpatrywać oddzielnie.

72 — Zobacz na przykład wyroki: Glaxosmithkline i Laboratoires Glaxosmithkline, C-462/06, EU:C:2008:299, pkt 28; Painer, EU:C:2011:798, pkt 74.

73 — W istocie w wyroku Glaxosmithkline i Laboratoires Glaxosmithkline, EU:C:2008:299, pkt 20 i nast., wykluczono możliwość powołania się na ten przepis, w sytuacji gdy zastosowanie znajdują zasady ustalania jurysdykcji chroniące stronę słabszą przewidziane w sekcji 5 rozdziału II rozporządzenia Bruksela I.

74 — Kemira utrzymuje, że część pierwsza pytania pierwszego jest niedopuszczalna, ponieważ sąd odsyłający nie może w żadnym przypadku opierać swojej jurysdykcji na art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, z tego względu, że tylko Landgericht Essen (sąd okręgowy w Essen) ma jurysdykcję *ratione loci*, nie zaś Landgericht Dortmund (sąd okręgowy w Dortmund), gdyż siedziba „pозwanego zakotwiczonego jurysdykcję” znajduje się w Essen. Co prawda przepis ten odnosi się do sądu miejsca *siedziby* jednego z pozwanych, a nie do wszystkich sądów państwa członkowskiego, jak to czyni art. 2 tego rozporządzenia, moim zdaniem jest jednak dopuszczalne, że przepis krajowy wprowadza koncentrację właściwości *ratione materiae*, na przykład w dziedzinie konkurencji, jak art. 89 Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen (GWB, ustawy w sprawie zwalczania ograniczeń konkurencji), przewiduje jako jej miejsce Niemcy, z zastrzeżeniem, że taki przepis nie dyskryminuje sporów transgranicznych w stosunku do sporów wewnętrznych w taki sposób, że te pierwsze zostają wyłączone z właściwości sądu normalnie właściwego *ratione loci* lub *ratione materiae* (zob. analogicznie moja opinia w sprawach połączonych Sanders i Huber, C-400/13 i C-408/13, EU:C:2014:2171, pkt 58 i nast., przypis 72).

75 — Wyrok Sapir i in., EU:C:2013:228, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo.

64. Podzielam w tym względzie pogląd przeciwny, broniony przez sąd odsyłający, CDC i Komisję, zgodnie z którym roszczenia takie jak sformułowane wobec różnych pozwanych w postępowaniu głównym opierają się na jednym stanie faktycznym, nawet jeśli według sądu odsyłającego uczestniczyli oni w różny sposób, zarówno pod względem geograficznym, jak i czasowym, we wprowadzaniu w życie spornego kartelu oraz w zawieraniu i wykonywaniu różnych umów wypaczonych przez ten kartel, które spowodowały powstanie szkody po stronie przedsiębiorstw, które scedowały swoje prawa na powódkę w postępowaniu głównym.

65. Jak wskazuje sąd odsyłający, w decyzji Komisji, na której opierają się te roszczenia, stwierdzono bowiem, i to w sposób wiążący dla sądów państw członkowskich⁷⁶, że *jednolite i ciągle naruszenie* art. 81 WE (101 TFUE) i art. 53 porozumienia EOG zostało popełnione przez spółki pozwane przez CDC, a każdemu uczestnikowi można przypisać, jako współsprawcy, rzeczywiste działania innych uczestników, niezależnie od jego konkretnego udziału⁷⁷. Dodaje on, moim zdaniem słusznie, że z powodu działań w ten sposób stwierdzonych w postępowaniu administracyjnym zmierzającym do nałożenia sankcji każdy sprawca naruszenia powinien odpowiadać cywilnoprawnie za czyny niedozwolone innych sprawców i w konsekwencji za szkody, które mogą z nich wynikać.

c) W przedmiocie występowania tego samego stanu prawnego

66. Trybunał orzekł już, że w świetle brzmienia art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I różnica podstaw prawnych powództw wytoczonych przeciwko różnym pozwany nie stoi sama w sobie na przeszkodzie stosowaniu tego przepisu, o ile jednak pozwani mogli przewidzieć ryzyko bycia pozwany w państwie członkowskim, gdzie przynajmniej jeden z nich ma swoje miejsce zamieszkania⁷⁸.

67. W niniejszej sprawie uczestnicy kartelu, który został w jednej decyzji Komisji uznany za stanowiący *jedno naruszenie* prawa konkurencji Unii, niepopołnione na poziomie różnych krajowych porządków prawnych, znajdują się w tej samej sytuacji prawnej, a dokładniej ciąży na nich zobowiązanie do naprawienia szkody na podstawie prawa Unii, oparte na utrwalonym orzecznictwie Trybunału. Mogli oni zatem rozsądnie spodziewać się, że zostaną w konsekwencji pozwani łącznie o odszkodowanie w postępowaniu cywilnym przed sądem, na którego obszarze właściwości miejscowej jeden z nich ma miejsce zamieszkania. Przewidywalność jurysdykcji wymagana przez Trybunał zgodnie z celem przewidzianym w motywie 11 rozporządzenia Bruksela I jest zatem w takich okolicznościach spełniona.

68. Należy ponadto wskazać, że w wyroku Kalfelis, w którym wprowadzono wymóg istnienia więzi pomiędzy powództwami, które mogą zostać połączone na mocy tego przepisu, Trybunał odniósł się do sprawozdania Jenarda dotyczącego konwencji brukselskiej, zgodnie z którym „[s]tosowanie zasady [przewidzianej w art. 6 pkt 1 tej konwencji] wymaga istnienia związku pomiędzy roszczeniami sformułowanymi wobec każdego z pozwanych, *na przykład* takiego, jak w przypadku *dłużników solidarnych*”⁷⁹. Taka właśnie sytuacja zachodzi według sądu odsyłającego w sporze w postępowaniu głównym, pomimo że taka kwalifikacja żądań zasądzenia odszkodowania solidarnie od wszystkich pozwanych jest podważana przez niektóre pozwane.

69. Uważam, że sama możliwość realizacji odpowiedzialności solidarnej w przypadku wielu naruszcycieli w jednym z właściwych państw członkowskich, a nie w innych, wystarczy dla powstania ryzyka różnych i sprzecznych ze sobą orzeczeń w rozumieniu art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I. W istocie zakładając, że w porządku prawnym tego państwa członkowskiego odpowiedzialność każdego z pozwanych rozciągałaby się na całość szkody, podczas gdy w systemach prawnych innych państw

76 — Zobacz w tym względzie przypis 63 do niniejszej opinii.

77 — Sąd ten odsyła w tym względzie do pkt 31 i 324–327 decyzji Komisji C(2006)1766 wersja ostateczna.

78 — Zobacz na przykład wyroki: Sapir i in., EU:C:2013:228, pkt 44; a także Painer, EU:C:2011:798, pkt 84.

79 — Zobacz wyrok Kalfelis, EU:C:1988:459, pkt 9; ww. sprawozdanie Jenarda, w szczególności s. 26 (podkreślenie moje).

członkowskich solidarna odpowiedzialność byłaby niedopuszczalna, poziom przyznanego odszkodowania mógłby znacznie różnić się w zależności od sądu, przed którym wytoczono by powództwo. Nawet w przeciwnym wypadku, gdyby taka solidarność była dopuszczalna we wszystkich właściwych państwach członkowskich, ryzyko wydania sprzecznych orzeczeń w przypadku oddzielnego rozpatrywania tych spraw występowałoby jednak w odniesieniu do podziału odpowiedzialności pomiędzy członków kartelu w zależności od tego, czy w nim uczestniczyli przez cały czas, czy tylko przez część rozważanego okresu.

70. Można w tej kwestii zauważyć, że zgodnie z informacjami przedstawionymi przez Komisję w jej uwagach odpowiedzialność solidarna uczestników wspólnego naruszenia zakazu karteli ustanowionego w art. 101 TFUE wydaje się zasadą ogólną przyjętą w systemach prawnych państw członkowskich⁸⁰, która została przyjęta w szczególności w ostatnio przyjętej dyrektywie w tej dziedzinie⁸¹.

71. Pragnę podkreślić, że gdyby art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I nie miał zastosowania do postępowania takiego jak postępowanie główne, oznaczałoby to, że różne sądy musiałyby zbadać, każdy ze swojej strony, podnoszone szkody w świetle różnych ustawodawstw krajowych⁸², ryzykując w ten sposób, że od każdego z uczestników tego samego bezprawnego kartelu zostaną zasądzone inne kwoty odszkodowania, podczas gdy byłoby korzystne lub nawet konieczne orzekanie w sposób jednolity w przedmiocie roszczeń odszkodowawczych podnoszonych przez tego samego powoda⁸³.

72. Komisja wskazuje, moim zdaniem słusznie, że „skuteczność tego przepisu zostałaby podana w wątpliwość, gdyby został on zinterpretowany w sposób tak ścisły, że nie byłoby możliwe w takich okolicznościach wytoczenie powództwa zbiorowego przeciwko wszystkim uczestnikom kartelu przed sądem mającym siedzibę w miejscu zamieszkania jednego z pozwanych członków kartelu jedynie ze względu na brak ogólnej jurysdykcji międzynarodowej”.

73. W obliczu tych elementów uważam, że sytuacja, w której wiele spółek z siedzibą w różnych państwach członkowskich byłoby sądzonych oddzielnie przed różnymi sądami, a nie przed jednym sądem, w celu uzyskania odszkodowania wynikającego z jednego kartelu niezgodnego z prawem Unii z powodu działań popełnionych wprawdzie w różnym czasie i w różnych miejscach, ale składających się na jednolite i ciągłe naruszenie, może prowadzić do wydania w oddzielnych postępowaniach sprzecznych ze sobą orzeczeń w rozumieniu art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I.

74. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału do sądu odsyłającego należy ocena występowania takiego ryzyka w postępowaniu głównym, z uwzględnieniem wszystkich istotnych okoliczności sprawy⁸⁴.

75. Podobnie jak Komisja pragnę zauważyć, że taka wykładnia posiada tę znaczącą zaletę, iż jest zgodna z intencją prawodawcy wyrażoną w rozporządzeniu Rzym II, a w szczególności z jego art. 6, zatytułowanym „Nieuczciwa konkurencja i praktyki ograniczające wolną konkurencję”, którego ustęp 3 uwzględnia po stronie powoda działającego przeciwko wielu pozwany w ramach sporu dotyczącego tej kwestii możliwość połączenia swych roszczeń przed jednym sądem, „[j]eżeli postępowanie

80 — Komisja uściśla, że jest tak „w Niemczech, we Francji, w Niderlandach, w Belgii, w Finlandii i w Szwecji” oraz że „podobna zasada występuje w reżimach odpowiedzialności za czyny niedozwolone stosowanych we Włoszech, w Zjednoczonym Królestwie, w Hiszpanii, w Austrii, w Rumunii, w Chorwacji, w Republice Czeskiej, w Danii, w Estonii, w Grecji, na Węgrzech, w Irlandii, na Litwie, w Luksemburgu, w Polsce i w Portugalii”.

81 — Zobacz motyw 37 i art. 11 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej objętych przepisami prawa krajowego (Dz.U. L 349, s. 1).

82 — Zobacz analogicznie wyrok Solvay C-616/10, EU:C:2012:445, pkt 28.

83 — W wyroku Sapir i in., EU:C:2013:228, pkt 47, 48, Trybunał podkreślił, że nawet jeżeli podstawa prawna powoływana na poparcie powództwa w stosunku do jednego pozwanego różni się od podstawy, na której opiera się powództwo wytoczone przeciwko innym pozwany, istnieje konieczność jednolitego rozstrzygnięcia, jeśli roszczenia podnoszone w różnych powództwach służą realizacji tego samego interesu prawnego.

84 — Zobacz wyroki: Painer, EU:C:2011:798, pkt 83; Solvay, EU:C:2012:445, pkt 29.

wszczynane jest na podstawie właściwych przepisów o jurysdykcji”, oraz oparcie ich na *lex fori*⁸⁵. Moim zdaniem trzeba wziąć należycie pod uwagę ten kierunek ustawodawstwa w trosce o spójność instrumentów prawa Unii znajdujących zastosowanie do sporów transgranicznych⁸⁶, niezależnie od okoliczności, że – jak podnoszą pozwane w postępowaniu głównym – rozporządzenie Rzym II nie znajduje zastosowania w niniejszej sprawie *ratione temporis*⁸⁷.

2. W przedmiocie wpływu cofnięcia pozwu wobec jedynego współpozwanego posiadającego siedzibę w państwie sądu na stosowanie art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I [pytanie pierwsze lit. b)]

76. Sąd odsyłający uzasadnia pytanie zawarte w drugiej części pytania pierwszego, rozróżniając dwa problemy przy wykładni art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I w przypadku cofnięcia pozwu wobec tego ze współpozwanym, który umożliwia powiązanie całości sporu z sądem, przed którym wytoczono powództwo, a mianowicie z jednej strony ewentualne zastosowanie w takim przypadku zasady utrwalenia jurysdykcji⁸⁸ opartej na tym przepisie (a) i z drugiej strony konsekwencje, jakie należy wyciągnąć z możliwego nadużycia uprawnienia do powołania się na więź między sprawami z tego tytułu (b).

77. Odpowiedzi proponowane przez uczestników postępowania, którzy przedstawili uwagi w przedmiocie tych dwóch kwestii, są szczególnie przeciwstawne, można jednak podsumowująco stwierdzić, że pozwane w postępowaniu głównym twierdzą, iż rozszerzenie jurysdykcji przewidziane w omawianym art. 6 pkt 1 nie powinno być utrzymane w takich okolicznościach⁸⁹, przeciwnie do poglądu CDC i Komisji, choć ta ostatnia wskazała na szereg niuansów.

a) W przedmiocie utrzymania jurysdykcji opartej na art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I w przypadku cofnięcia pozwu wobec pozwanego „zakotwiczonego jurysdykcją”

78. Zgadzam się z poglądem sądu odsyłającego, CDC i Komisji, zgodnie z którym jeśli więź pomiędzy roszczeniami podnoszonymi wobec wielu pozwanych istnieje w chwili wytoczenia powództwa, późniejsze cofnięcie pozwu wobec pozwanego uzasadniającego rozszerzoną jurysdykcję sądu, przed którym zawisł spór na mocy art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, nie skutkowałoby odpadnięciem tej jurysdykcji.

79. Trybunał nie miał jeszcze wprawdzie okazji wypowiedzieć się w przedmiocie tej problematyki, należy jednak wskazać, że w wyroku Reisch Montage podkreślił on, iż przepis ten nie zawiera żadnego wyraźnego odesłania do stosowania przepisów wewnętrznych, które nie mogą zatem stać mu na przeszkodzie, oraz uściślił, że należy stosować go „nawet gdy powództwo to *od chwili jego wytoczenia*”

85 — Zobacz ust. 3 lit. b) zdanie drugie omawianego art. 6 oraz w przedmiocie przesłanek jego stosowania J. Fitchen, „The Applicable Law in Cross-Border Competition Law Actions and Article 6(3) of Regulation 864/2007”, w: *Cross-Border EU Competition Law Actions*, D. Mihail, F. Becker, P. Beaumont (red.), Hart Publishing, Oxford, 2013, s. 297 i nast., w szczególności s. 323 i nast.

86 — Motyw 7 rozporządzenia Rzym II wskazuje wyraźnie, że „[jego] przedmiotowy zakres zastosowania oraz przepisy [...] powinny być spójne z rozporządzeniem [Bruksela I]”. W ramach swojego zadania dokonywania wykładni Trybunał dokonał już zbliżenia zasad ustalania jurysdykcji przewidzianych w rozporządzeniu Bruksela I i nowszych zasad regulujących kolizje norm prawnych także wynikających z prawa Unii (zob. na przykład wyroki Pammer i Hotel Alpenhof, C-585/08 i C-144/09, EU:C:2010:740, pkt 43, 74, 84; *Football Dataco* i in., EU:C:2012:642, pkt 29, 31).

87 — Zobacz przypis 6 do niniejszej opinii.

88 — Nazywanej także zasadą *forum perpetuum* lub *perpetuatio fori* zgodnie z terminologią używaną w postanowieniu odsyłającym.

89 — Evonik Degussa ograniczyła ze swojej strony swoje uwagi do zarzutu niedopuszczalności podnoszonego przeciwko tej części pytania pierwszego, ze względu na jego, jak twierdzi, hipotetyczną naturę i brak związku ze sprawą. Orzecznictwo wskazane w przypisie 37 do niniejszej opinii pozwala moim zdaniem na odrzuceniu tego zarzutu niedopuszczalności.

jest niedopuszczalne w stosunku do [...] pozwanego [mającego miejsce zamieszkania w państwie członkowskim siedziby sądu, przed którym wytoczono powództwo] na mocy uregulowania krajowego”⁹⁰. Ponadto, w wyroku Freeport, przyjął on wyraźnie chwilę wytoczenia powództwa za punkt odniesienia dla oceny istnienia więzi pomiędzy powództwami⁹¹.

80. Kryterium, które wydaje się determinujące dla utrzymania jurysdykcji pochodnej przewidzianej w art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, jest okoliczność, że cofnięcie pozwu wobec pozwanego „zakotwiczonego jurysdykcję” następuje dopiero po dniu, w którym zgodnie z przepisami proceduralnymi mającymi zastosowanie przed danym sądem zawiśł spór⁹². Jeśli spór w danym dniu skutecznie został otwarty, nie ma już moim zdaniem znaczenia, że cofnięcie pozwu, jak w niniejszej sprawie, nastąpiło przed upływem terminów wyznaczonych przez sąd na udzielenie odpowiedzi na pozew i przed rozpoczęciem pierwszej rozprawy.

81. Należy w tym względzie przypomnieć, że art. 30 rozporządzenia Bruksela I definiuje dzień, w którym uznaje się, iż przed sądem państwa członkowskiego zawiśł spór, w celu stosowania przepisów zawartych w sekcji 9 dotyczącej zawisłości sprawy i spraw wiążących się ze sobą⁹³. Moim zdaniem uwzględnienie tej definicji również dla innych sekcji rozdziału II odnoszących się do zasad ustalania jurysdykcji jest możliwe, względnie konieczne, na przykład w kontekście omawianego art. 6 pkt 1, ponieważ ustanawia on zasadę również opierającą się na występowaniu więzi między powództwami⁹⁴.

82. Ponadto utrzymanie zgrupowania powództw przed sądem, przed którym zawiśł spór, umożliwione przez zastosowanie art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, jest zgodne z celami prawidłowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości, przewidywalności i pewności prawa, których zapewnienie jest celem zasad ustalania jurysdykcji przewidzianych w tym rozporządzeniu⁹⁵, ponieważ pozwala ono na uniknięcie wydawania sprzecznych orzeczeń, przynajmniej wobec pozostałych pozwanych, którzy ponadto dowiedzieli się o tym, że wszyscy zostali pozwani przed ten sąd w chwili spornego cofnięcia pozwu.

83. Uważam zatem, że okoliczność, iż powód cofnął swój pozew wobec jedyne z pozwanych posiadającego miejsce zamieszkania na obszarze właściwości miejscowej sądu, przed którym wytoczył powództwo, nie wpływa sama w sobie na jurysdykcję ustaloną na mocy omawianego art. 6 pkt 1, jeśli to cofnięcie następuje po skutecznym zawiśnięciu sporu, przy zastrzeżeniu, że spełniony jest również dodatkowy warunek, który zostanie omówiony poniżej.

90 — EU:C:2006:471, pkt 27–31 (podkreślenie moje). W sprawie tej przepis prawa wewnętrznego prowadzący do niedopuszczalności powództwa wobec pozwanego „zakotwiczonego jurysdykcję” polegał na wyłączeniu indywidualnych powództw wierzycieli przeciwko dłużnikowi znajdującemu się w stanie upadłości.

91 — EU:C:2007:595, pkt 54.

92 — W niniejszej sprawie w postanowieniu odsyłającym uściślono, że pozew został doręczony niemieckiej spółce Evonik Degussa w dniu 7 kwietnia 2009 r. oraz że inne pozwane w postępowaniu głównym otrzymały tłumaczenie pisma wszczynającego postępowanie w sierpniu 2009 r., podczas gdy cofnięcie pozwu wobec Evonik Degussa nastąpiło z końcem września 2009 r.

93 — Omawiany art. 30 przewiduje, iż „[d]la celów niniejszej sekcji przyjmuje się, że powództwo zostało wytoczone przed sąd: 1) w chwili, w której dokument wszczynający postępowanie albo dokument równorzędny został wniesiony do sądu, pod warunkiem że powód nie zaniechał następnie podjęcia czynności, do których podjęcia był obowiązany celem spowodowania doręczenia dokumentu pozwanemu; lub 2) jeżeli doręczenie pozwanemu powinno nastąpić przed wniesieniem dokumentu do sądu – w chwili, w której organ odpowiedzialny za doręczenie otrzymał dokument, pod warunkiem że powód nie zaniechał następnie podjęcia czynności, do których podjęcia był obowiązany celem wniesienia dokumentu do sądu”.

94 — Trybunał stwierdził ponadto w wyroku Kalfelis, EU:C:1988:459, pkt 11, formalny związek pomiędzy zasadą ustalania jurysdykcji przewidzianą w art. 6 pkt 1 konwencji brukselskiej (odpowiadającym art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I) a przepisami dotyczącymi spraw pozostających ze sobą w związku zawartymi w art. 22 (odpowiadającym art. 28 omawianego rozporządzenia).

95 — Zobacz motywy 11 i 12 omawianego rozporządzenia, a także motywy 15 i 16 rozporządzenia nr 1215/2012, które dokonuje jego nowelizacji. To ostatnie jest w tym względzie bardziej szczegółowe.

b) W przedmiocie ograniczenia wynikającego z nadużycia uprawnienia do oparcia jurysdykcji na art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I

84. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału „przepis [jurysdykcyjny zawarty w art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I] nie może być interpretowany w ten sposób, że pozwala on powodowi na wniesienie sprawy przeciwko kilku pozwanym *tylko w celu* wyłączenia jednego [z nich] spod jurysdykcji sądów państwa członkowskiego jego siedziby lub miejsca zamieszkania”⁹⁶. To ograniczenie, odnoszące się do ewentualnego obejścia jurysdykcji sądu, przed którym wytoczono powództwo, podkreślone w sprawozdaniu Jenarda⁹⁷, jest doskonale spójne z wymogiem, zgodnie z którym odstępstwa od ustalonej zgodnie z zasadami ogólnymi jurysdykcji sądu miejsca zamieszkania pozwanego, przewidzianej w art. 2 rozporządzenia Bruksela I należy interpretować w sposób ścisły.

85. Trybunał uściślił w wyroku Freeport, że „gdy powództwa wytoczone przeciwko różnym pozwanym są ze sobą powiązane w chwili ich wniesienia”, ma zastosowanie zasada ustalania jurysdykcji przewidziana w omawianym art. 6 pkt 1, „*przy czym nie ma potrzeby dodatkowego ustalania, czy powództwa te nie zostały wniesione jedynie w celu* wyłączenia jednego z pozwanych spod jurysdykcji sądów państwa członkowskiego, w którym ma on miejsce zamieszkania”⁹⁸. Kwestia tego, jakie konsekwencje należy wyciągnąć z tego nieco niejasnego sformułowania, stwarza trudności dla sądu odsyłającego i dzieli zarówno uczestników postępowania w niniejszej sprawie, jak i komentarze doktryny dotyczące tego wyroku⁹⁹.

86. W tym względzie analiza przeprowadzona przez sąd odsyłający wydaje się poprawna, ponieważ uznaje on, że jeśli wymóg istnienia więzi między sprawami w rozumieniu tego przepisu jest spełniony, sąd, przed którym zawisł spór, nie jest zobowiązany do systematycznego badania, czy jego płynąca z tego przepisu rozszerzona jurysdykcja jest wynikiem nadużycia prawa, ma on jednak możliwość dokonania takiego badania w przypadku, gdy dowody potwierdzają w sposób wystarczający, że powód powołujący się na ten przepis, działał w celu obejścia tej zasady ustalania jurysdykcji i pozbawienia jej celowości.

87. W niniejszej sprawie sąd odsyłający wskazuje jednakże na prawdopodobieństwo zмовы pomiędzy powódką w postępowaniu głównym a Evonik Degussa, pozwaną w postępowaniu głównym, z siedzibą w Niemczech, które rozmyślnie opóźniły formalne polubowne rozstrzygnięcie ich sporu do chwili po wniesieniu powództwa, mimo że porozumienie było już wcześniej brane pod uwagę względnie strony podjęły już taką decyzję, jedynie w celu ustanowienia rozszerzonej jurysdykcji w tym państwie członkowskim¹⁰⁰.

88. Pod warunkiem że podnoszone oszukańcze działanie, które w niniejszej sprawie jest kwestionowane przez zainteresowane, jest nie tylko prawdopodobne, ale rzeczywiście stwierdzone, czego zbadanie należy do sądu krajowego, takie nadużycie prawa zmierzające do pozbawienia jednego lub wielu pozwanych wynikającej z zasady ogólnej jurysdykcji sądów państwa członkowskiego,

96 — Podkreślenie moje. Zobacz na przykład wyroki: Reisch Montage, EU:C:2006:471, pkt 32; Painer, EU:C:2011:798, pkt 78 i przytoczone tam orzecznictwo.

97 — W myśl tego sprawozdania (zob. s. 27), do którego Trybunał odniósł się w wyroku Kalfelis, EU:C:1988:459, pkt 9, z wymogu istnienia „więzi pomiędzy powództwami wytoczonymi przeciwko każdemu z pozwanych [wynika], że powództwo nie może zostać wytoczone wyłącznie w celu wyłączenia jednego z pozwanych spod jurysdykcji sądów państwa, w którym ma on miejsce zamieszkania”.

98 — EU:C:2007:595, pkt 54 (podkreślenie moje).

99 — Zobacz na przykład M.A. Michinel Álvarez „Jurisprudencia española y comunitaria de Derecho internacional privado”, *Revista Española de Derecho Internacional*, 2007, nr 2, s. 754–757; L. Idot, „Pluralité de défendeurs et fraude à la compétence juridictionnelle”, *Europe*, grudzień 2007, komentarz nr 364, s. 35–36; M. Würdinger „RIW-Kommentar”, *Recht der Internationalen Wirtschaft*, 2008, nr 1–2, s. 71–72; A. Scott „‘Réunion’ Revised? Freeport v. Arnoldsson”, *Lloyd’s Maritime and Commercial Law Quarterly*, 2008, nr 2, s. 113–118.

100 — Postanowienie odsyłające wskazuje, że „w świetle czasowego przebiegu procesu w odniesieniu do częściowego cofnięcia pozwu oraz uwzględniając procesowe postępowanie powódki i dotychczasowej zakotwiczonej jurysdykcję pozwanej oraz obecnego interwenta ubocznego, spółki Evonik Degussa GmbH, jest nie tylko możliwe, ale raczej pewne, że już przed wniesieniem powództwa zostało osiągnięte ugodowe porozumienie, przynajmniej co do zasady i w istotnych punktach”.

w którym mają oni miejsce zamieszkania albo siedzibę¹⁰¹, powinno moim zdaniem zostać ukarane odmową zastosowania art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I w tych okolicznościach, ponieważ kryteria więzi między sprawami nie byłyby rzeczywiście spełnione w dniu wniesienia powództwa¹⁰². W istocie interes prawny w tym, aby sąd miejsca zamieszkania pozwanego „zakotwiczyć jurysdykcję” rozpoznawał i orzekał jednocześnie w przedmiocie powództw wytoczonych przeciwko wielu pozwanym zgodnie z tym przepisem, ustał w momencie, gdy wiążąca czynność prawna spowodowała wygaśnięcie zobowiązania prawnego tego pozwanego, na które powód mógł powoływać się przeciwko niemu przed tym sądem. Poza tymi szczególnymi przypadkami nie ma moim zdaniem powodu do kontrolowania czy karania nadużycia prawa w tym kontekście prawnym.

89. Pragnę uściślić, że istnienie więzi między sprawami wymaganej w art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I otwiera nową możliwość dla powoda, który może – moim zdaniem i zgodnie z poglądem wyrażonym przez rzeczników generalnych D. Ruiz-Jaraba Colomera i P. Mengozzi w przedmiocie forum shopping – korzystać z tej opcji w sposób, jaki uzna za najbardziej właściwy i korzystny, co nie stanowi samo w sobie obejścia zasad jurysdykcji¹⁰³. Co więcej, w przypadkach bezprawnych karteli, takich jak w postępowaniu głównym, stosowanie tego przepisu może w założeniu, biorąc pod uwagę jego przedmiot, prowadzić do sytuacji, w której jeden lub więcej pozwanych będzie odpowiadać za swoje działania przed sądem innym niż sąd ich miejsca zamieszkania, a w konsekwencji zarzuty oparte na tym konkretnym skutku są nieistotne.

90. W obliczu całości powyższych rozważań jestem zdania, że zasada rozszerzonej jurysdykcji przewidziana w art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I nie może znaleźć zastosowania, jeśli zostanie należycie ustalone, według sądu, przed którym zawisł spór, iż powód zawarł prawnie wiążącą umowę z pozwanym mającym miejsce zamieszkania bądź siedzibę w państwie członkowskim siedziby tego sądu przed wytoczeniem powództwa i że rozmyślnie zataił on istnienie tej wcześniejszej umowy, wyłącznie w celu pozbawienia jednego z pozostałych pozwanych jurysdykcji sądów państwa członkowskiego, w którym ma on miejsce zamieszkania bądź siedzibę.

D – W przedmiocie ewentualnego zastosowania klauzul prorogacyjnych i klauzul arbitrażowych w sporze takim jak w postępowaniu głównym (pytanie trzecie)

91. W pytaniu trzecim, którego uzasadnienie jest niestety dość krótkie, zwrócono się do Trybunału o orzeczenie, czy z uwagi na ustanowioną przez Trybunał zasadę pełnej skuteczności zakazu karteli przewidzianego w art. 101 TFUE i gwarantowanego przez uprawnienie poszkodowanych do dochodzenia odszkodowania za szkody poniesione w tej dziedzinie¹⁰⁴ w niniejszej sprawie dopuszczalne byłoby odstępstwo od zasad ustalania jurysdykcji przewidzianych w art. 5 pkt 3 lub art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I w oparciu o klauzule arbitrażowe lub klauzule prorogacyjne (1).

101 – Jeżeli chodzi o nadużycie prawa, a w szczególności różnicę we wpływie, który nadużycie to może mieć, po pierwsze, w kontekście jurysdykcji, i po drugie, z powodu braku legitymacji procesowej, zob. L. Usunier, „Le règlement Bruxelles I bis et la théorie de l’abus de droit”, w *Le nouveau règlement Bruxelles I bis, Règlement n° 1215/2012 du 12 décembre 2012 concernant la compétence judiciaire, la reconnaissance et l’exécution des décisions en matière civile et commerciale*, E. Guinchard (red.), Bruxelles, Bruylant 2014, s. 449 i nast., w szczególności s. 473

102 – W tym względzie Komisja słusznie uważa, że warunek więzi wymaganej w omawianym art. 6 pkt 1 nie byłby spełniony, gdyby powód i pozwany „zakotwiczyli jurysdykcję” skutecznie zawarli umowę dotyczącą spornego stosunku prawnego przed wytoczeniem powództwa, zaś powództwo zostało mimo to wytoczone przeciwko temu pozwanemu, z przemilczeniem istnienia tej umowy, jedynie w celu wyłączenia jednego z pozwanych spod jurysdykcji sądów państwa, w którym ma on miejsce zamieszkania bądź siedzibę.

103 – W przypisie 27 do opinii przedstawionej w sprawie Freeport, C-98/06, EU:C:2007:302, rzecznik generalny P. Mengozzi wskazał, że „[w] pewnych granicach zjawisko forum shopping pojmowane – zgodnie z definicją zaproponowaną przez rzecznika generalnego Ruiz-Jaraba Colomera – jako »wybór sądu pod kątem korzyści, jakie mogą stąd wynikać na gruncie stosowanego tam prawa materialnego (a nawet procesowego)« (zob. opinia przedstawiona w dniu 16 marca 1999 r. w sprawie C-440/97, GIE Groupe Concorde i in. [EU:C:1999:146], przypis 10) jest z pewnością legalne” (podkreślenie moje).

104 – W wyroku Manfredi i in., EU:C:2006:461, pkt 60, wskazano, że „pełna skuteczność art. 81 WE [art. 101 TFUE] i w szczególności skuteczność (effet utile) zakazu ustanowionego w jego ust. 1 zostałyby zakwestionowane, gdyby każda osoba nie mogła żądać naprawienia szkody, która została jej wyrządzona przez umowę lub zachowanie mogące ograniczyć lub zakłócić konkurencję (zob. ww. wyrok Courage i Crehan, EU:C:2001:465, pkt 26)”.

92. Biorąc pod uwagę, że ten ostatni rodzaj klauzul jest objęty zakresem stosowania art. 23 tego rozporządzenia, w przeciwieństwie do klauzul arbitrażowych, należy uwzględnić wpływ tego przepisu w niniejszej sprawie (2). Ponadto nawet jeśli sąd odsyłający wychodzi a priori z założenia, że te dwie kategorie klauzul podnoszone przez pozwane w postępowaniu głównym mogą zostać zastosowane w ramach powództwa odszkodowawczego takiego jak w postępowaniu głównym¹⁰⁵, co moim zdaniem wymagałoby przedyskutowania (4), należy w każdym wypadku postawić pytanie, czy, a jeśli tak to w jakim stopniu, klauzule takie mogą wywoływać zamierzony skutek, jeżeli treść umów, w których się one znajdują, została wypaczona przez sporny bezprawny kartel (3).

1. W przedmiocie problematyki przedstawionej Trybunałowi

93. Dla podważenia jurysdykcji Landgericht Dortmund pozwane w postępowaniu głównym podniosły zarzut, że w niektórych umowach dostawy zawartych pomiędzy kupującymi nadtlenek wodoru, którzy przenieśli swoje prawa na CDC, a dostawcami uczestniczącymi w bezprawnym kartelu, na którym opiera się powództwo odszkodowawcze wniesione przez tę ostatnią, znajdowały się klauzule arbitrażowe i klauzule prorogacyjne.

94. Postanowienie odsyłające nie zawiera szczegółowego opisu spornych klauzul. Z uwag przedstawionych przez CDC wynika jednak, że zgodnie z tym, co utrzymują pozwane w postępowaniu głównym, niektóre z omawianych umów dostawy zawierały takie klauzule, czy to w formie warunków ogólnych odnoszących się do danej umowy¹⁰⁶, czy to z tytułu umów ramowych obejmujących szereg dostaw do klienta w okresie niezwiązanym z okresem objętym kartelem¹⁰⁷, przy czym niektórzy klienci zawarli wiele klauzul z różnymi dostawcami¹⁰⁸ lub różne klauzule w różnych umowach zawartych z tymi samymi dostawcami¹⁰⁹. Nie ustalono wyraźnie, czy podnoszone klauzule prorogacyjne wskazywały tylko sądy z siedzibą w państwach członkowskich, czy także sądy z siedzibą w państwach trzecich.

95. Zgodnie z uzasadnieniem pytania trzeciego przedstawionym przez sąd odsyłający uważa on, że gdyby sporne klauzule obejmowałyby podnoszone roszczenia odszkodowawcze, czego ustalenie należałoby wyłączenie do niego samego¹¹⁰, należałoby jednak postawić pytanie, czy zasada skutecznego wprowadzania w życie zakazu karteli w prawie Unii stoi na przeszkodzie stosowaniu takich klauzul, jeśli sąd, przed którym wytoczono powództwo tego rodzaju, ma jurysdykcję na mocy art. 6 pkt 1 lub art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I.

105 — Landgericht Dortmund wskazuje, że dla ustalenia, czy klauzule prorogacyjne mogą zostać skutecznie przeciwstawione wynikającym z przepisów prawa zasadom ustalania jurysdykcji należy określić, jakie spory objęte są tymi klauzulami, poprzez dokonanie ich wykładni, jednocześnie uściślając, że właściwy w tym względzie jest tylko sąd krajowy oraz że to samo dotyczy klauzul arbitrażowych.

106 — CDC wymienia dla zilustrowania tego twierdzenia „umowę dostawy z dnia 20 czerwca 1996 r. dotyczącą konkretnej dostawy nadtlenku wodoru z grupy FMC do niemieckiej fabryki następczyni prawnej Stora Enso Oyj i zawierającą następującą klauzulę: »Strony umowy ustalają, że wszelkie spory dotyczące niniejszej umowy będą wnoszone do sądu w Düsseldorfie [Niemcy]«”.

107 — CDC podaje przykład „umowy ramowej zawartej pomiędzy Oy Finnish Peroxides AB i następczynią prawną Stora Enso Oyj na początku marca 2011 r. dotyczącej dostaw w okresie od dnia 1 lutego 2001 r. do dnia 31 stycznia 2002 r., zawierającej następującą klauzulę: »Wszelkie spory, rozbieżności czy roszczenia wynikające z lub związane z niniejszą umową lub naruszeniem niniejszej umowy, rozwiązaniem lub unieważnieniem umowy będą wnoszone do sądu arbitrażowego według zasad izby handlowej w Helsinkach. Arbitraż odbędzie się w Helsinkach w Finlandii«”.

108 — Jest tak w przypadku Stora Enso Oyj w przykładach wspomnianych w dwóch powyższych przypisach.

109 — CDC wskazuje, że „Kernira Kemi AB i następczyni prawna Södra Cell AB uzgodniły w dniu 27 czerwca 1996 r. w odniesieniu do okresu dostaw rozciągającego się pomiędzy dniem 1 stycznia 1996 r. a 31 grudnia 1998 r., że arbitraż odbędzie się w Sztokholmie [Szwecja], a w dniach 2 i 30 kwietnia 1999 r. w odniesieniu do okresu dostaw, który nie został wskazany, że arbitraż odbędzie się w Malmö [Szwecja]”.

110 — Zobacz w tym względzie pkt 127 niniejszej opinii.

96. Spośród uczestników postępowania, którzy przedstawili swoje uwagi Trybunałowi, jedynie CDC utrzymuje, że omawiane klauzule nie powinny zostać uwzględnione w tym kontekście. Komisja podkreśla natomiast, że dla rozstrzygnięcia kwestii wstępnej, czy klauzula arbitrażowa lub klauzula prorogacyjna obejmuje rzeczywiście roszczenia odszkodowawcze takie jak w niniejszej sprawie, sąd krajowy winien wziąć pod uwagę okoliczność, że omawiane roszczenia wynikają nie ze spornych umów dostawy, ale z czynu niedozwolonego polegającego na porozumieniu stanowiącym znowę, zewnętrznym w stosunku do tych umów.

97. Zanim wypowiem się w tej kwestii, chciałbym dokonać kilku ważnych moim zdaniem uściśleń. Po pierwsze, pragnę przypomnieć, że klauzule prorogacyjne, w których strony, z których przynajmniej jedna ma swoje miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, wskazały sąd państwa członkowskiego jako posiadający jurysdykcję do rozpoznawania sporów wynikających lub mających wynikać ze stosunku prawnego, są objęte przepisami zawartymi w art. 23 rozporządzenia Bruksela I.

98. Klauzule arbitrażowe są natomiast z zasady wyłączone z zakresu stosowania tego rozporządzenia¹¹¹. W konsekwencji kwestie dotyczące ważności i możliwości powoływania się na te ostatnie klauzule powinny być regulowane prawem krajowym każdego państwa członkowskiego oraz wiążącymi je umowami międzynarodowymi¹¹². Trybunał orzekł jednak, że jeżeli ze względu na główny przedmiot sporu, to jest rodzaj praw, których ochronie służy dane postępowanie, takie jak roszczenie odszkodowawcze, postępowanie wszczęte przed państwowym sądem wchodzi w zakres stosowania rozporządzenia Bruksela I, kwestia wstępna (wpadkowa) dotycząca możliwości stosowania zapisu na sąd polubowny, w tym między innymi jego ważności, również wchodzi w zakres stosowania tego rozporządzenia, zaś do właściwości wyłącznie tego sądu należy wydanie rozstrzygnięcia w przedmiocie zarzutu braku jurysdykcji opartego na istnieniu zapisu na sąd polubowny i jego własnej jurysdykcji na mocy przepisów tego rozporządzenia¹¹³.

99. Należy podkreślić, że pomimo tej różnicy dotyczącej zastosowania rozporządzenia Bruksela I omawiane dwie kategorie klauzul mają wspólny skutek w postaci *odstępstwa od zasad ustalania jurysdykcji przewidzianych w tym rozporządzeniu* z powodu poszanowania autonomii stron w odniesieniu do określania sądu, państwowego lub polubownego w zależności od przypadku, któremu zamierzają one powierzyć rozstrzygnięcie sporów między nimi¹¹⁴.

111 — W istocie art. 1 ust. 2 lit. d) rozporządzenia Bruksela I wyłącza dziedzinę sądownictwa polubownego z jego zakresu stosowania. Jako że równoważny przepis znajdował się w konwencji brukselskiej, w pkt 63 ww. sprawozdania Schlossera wskazano, że „[omawiana] konwencja nie ogranicza możliwości poddania przez strony sporu pod sąd polubowny. Dotyczy to także przypadku postępowań, dla których konwencja przewiduje jurysdykcję wyłączną. Oczywiście konwencja nie zakazuje ustawodawcom krajowym stwierdzenia nieważności zapisów na sąd polubowny dotyczących sporów, dla których zachodzi jurysdykcja wyłączna, czy to na mocy prawa krajowego, czy to na mocy konwencji”.

112 — Trybunał uściślił, że wyłączając z zakresu stosowania konwencji brukselskiej dziedzinę sądownictwa polubownego z tego powodu, że jest ona już przedmiotem umów międzynarodowych, umawiające się strony zamierzały wyłączyć całość tej dziedziny, włącznie z postępowaniami wszczętymi przed sądami państwowymi, oraz że wyłączenie to obejmuje takie postępowanie, którego przedmiotem jest wyznaczenie sądu polubownego, nawet jeśli w sporze tym podnoszona jest kwestia wstępna istnienia lub ważności zapisu na sąd polubowny (zob. wyrok Rich, C-190/89, EU:C:1991:319, pkt 18; a także opinia rzecznika generalnego M. Darmona w tej sprawie, C-190/89, EU:C:1991:58; wyrok Van Uden, C-391/95, EU:C:1998:543, pkt 31, 32).

113 — Wyrok Allianz i Generali Assicurazioni Generali, C-185/07, EU:C:2009:69, pkt 26, 27.

114 — Poszanowanie autonomii woli stron jest wymienione na przykład w motywie 11 rozporządzenia Bruksela I.

100. W każdym wypadku klauzula prorogacyjna zgodna z art. 23 rozporządzenia Bruksela I mogłaby przyznać jurysdykcję jedynie sądom państw członkowskich Unii oraz, rozszerzając na mocy konwencji z Lugano¹¹⁵, sądom państw stron tej konwencji, podczas gdy klauzula arbitrażowa może przewidywać, że arbitraż odbędzie się w dowolnym państwie trzecim. Prawdopodobieństwo, że przepisy prawa konkurencji Unii nie będą stosowane, nawet jako reguły porządku publicznego, jest wyższe w przypadku gdy jurysdykcja zostanie powierzona arbitrom lub sądom państwa niezwiązanego konwencją z Lugano¹¹⁶.

101. Po drugie, pragnę podkreślić, że połączenie działania klauzul prorogacyjnych lub klauzul arbitrażowych z jednej strony z działaniem przepisów prawa konkurencji Unii z drugiej strony jest kwestią złożoną, ponieważ kontekst prawny naruszeń swobodnej konkurencji przewidzianych w tych przepisach stwarza pole dla dużej różnorodności możliwych sytuacji. Jeśli chodzi w szczególności o prawo do pełnego odszkodowania oparte na art. 101 TFUE, pragnę przypomnieć, że kwalifikacja odpowiedzialności sprawcy naruszenia tych przepisów jako mającej charakter umowny lub deliktowy nie zawsze jest łatwa, oraz że w systemach prawnych państw członkowskich pojawiają się w tym względzie rozbieżności¹¹⁷.

102. Występowanie różnych więzi umownych pomiędzy uczestnikami kartelu i poszkodowanymi przez takie naruszenie powoduje powstanie wątpliwości co do tego, czy omawiane klauzule mogą umożliwiać odstąpienie w niniejszej sprawie od jurysdykcji sądu państwa członkowskiego opartej na art. 5 lub art. 6 rozporządzenia Bruksela I, pomimo tego że naruszenie to wywarło wpływ na treść umów, w których są one zawarte.

103. Ze względu na to, że ustalenie przedmiotowego zakresu tych klauzul należy wyłącznie do sądu krajowego¹¹⁸, pytanie trzecie zmierza zasadniczo do ustalenia, czy i w jaki sposób zasady wynikające z art. 101 TFUE mogą wpłynąć najpierw na stosowanie art. 23 rozporządzenia Bruksela I w przypadku objętych jego zakresem klauzul prorogacyjnych, a następnie na stosowanie innych typów klauzul prorogacyjnych i klauzul arbitrażowych regulowanych normami prawa krajowego państw członkowskich.

115 — Konwencja o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych zawarta w Lugano w dniu 16 września 1988 r. pomiędzy państwami członkowskimi Wspólnoty Europejskiej oraz niektórymi państwami członkowskimi Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA), Dz.U. L 319, s. 9, równoległa do konwencji brukselskiej i zmieniona konwencją zawartą w Lugano w dniu 30 października 2007 r. pomiędzy Wspólnotą Europejską, Królestwem Danii, Republiką Islandii, Królestwem Norwegii i Szwajcarią (zob. sprawozdanie wyjaśniające F. Pocara w przedmiocie tej ostatniej konwencji, Dz.U. 2009, C 319, s. 1).

116 — W tym względzie Komisja zauważa, że sądy państwowe, a przynajmniej wszystkie te, które mają siedzibę na terytorium Unii, są zobowiązane na mocy prawa pierwotnego do czuwania nad skutecznym wykonywaniem praw wynikających z art. 101 TFUE. Zatem tylko klauzule przyznające jurysdykcję sądowi z siedzibą poza tym terytorium mogłyby być problematyczne z punktu widzenia zasady pełnej skuteczności zakazu karteli w prawie Unii.

117 — Zobacz pkt 37 niniejszej opinii.

118 — Zobacz pkt 127 niniejszej opinii.

2. W przedmiocie wyłączenia zasad ustalania jurysdykcji przewidzianych w art. 5 i 6 rozporządzenia Bruksela I przez klauzule prorogacyjne zgodne z art. 23 tego rozporządzenia

104. Należy na wstępie stwierdzić, że odszkodowanie za szkody spowodowane przez bezprawny kartel, takie jak podnoszone przez powódkę w postępowaniu głównym, jest ogólnie objęte autonomią stron, ponieważ chodzi o wynikające z prawa cywilnego zobowiązanie do finansowego naprawienia szkód poniesionych przez inną osobę ciążące na każdej osobie popełniającej naruszenie, a więc o dziedzinę, w której prawa materialne zainteresowanych nie są niezbywalne¹¹⁹. Ponadto rozporządzenie Bruksela I nie wyłącza możliwości stron do przyznania jurysdykcji *ratione loci*¹²⁰ sądowi państwa członkowskiego w ramach sporu dotyczącego tej kwestii zgodnie z jego art. 23.

105. Jeśli chodzi o związek zachodzący pomiędzy przepisami tego ostatniego artykułu i przepisami art. 5 pkt 3 lub art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, Kemira słusznie wskazuje, że Trybunał orzekł już, iż zawierając umowę prorogacyjną zgodnie z art. 17 konwencji brukselskiej, strony miały możliwość wprowadzenia odstępstwa nie tylko od jurysdykcji ogólnej przewidzianej w jej art. 2, ale także od jurysdykcji szczególnych przewidzianych w jej art. 5 i 6¹²¹. Trybunał uściślił z jednej strony, że „taką wykładnię uzasadnia przekonanie, iż [omawiany] art. 17 opiera się na uznaniu autonomii woli stron w dziedzinie przyznania jurysdykcji sądom powołanym do rozpoznawania sporów objętych zakresem stosowania konwencji, innych niż te, które zostały wyraźnie wyłączone na mocy art. 17 akapit drugi”, a z drugiej strony, że „taka klauzula zachowuje zawsze *effet utile*, ponieważ skutkuje ona wyłączeniem w relacjach między stronami innego przyznania jurysdykcji fakultatywnych, takich jak wymienione w art. 5 i 6 konwencji [brukselskiej]”¹²².

106. To samo dotyczy także odpowiednich przepisów rozporządzenia Bruksela I, skoro zgodnie z jego motywami 11 i 14 oraz jego art. 23 ust. 5 „musi być przestrzegana swoboda stron w zakresie umownego wyboru jurysdykcji”, z wyjątkiem przypadków, w których zastosowanie znajdują albo szczególne zasady ustalania jurysdykcji zmierzające do ochrony strony słabszej¹²³, albo zasady jurysdykcji wyłącznej wymienione w jego art. 22. Poza przepisami, których stosowanie jest w ten sposób wyraźnie zastrzeżone, a wśród których nie ma art. 5 i 6 tego rozporządzenia, umowa prorogacyjna zgodnie z jego art. 23 powinna wywoływać pełny skutek, a mianowicie przyznawać wyłączną jurysdykcję wybranemu sądowi.

107. Swoboda stron przeważa moim zdaniem w szczególności nad celami art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I, zmierzającego do koncentracji jurysdykcji i ekonomii postępowania, nawet wówczas gdy omawiana klauzula nie wskazuje wyraźnie, że strony chciały odstąpić od tego szczególnego przepisu.

119 — Natomiast art. 6 ust. 4 rozporządzenia Rzym II przewiduje, że „[p]rawo właściwe mające zastosowanie [do zobowiązań pozaumownych] zgodnie z niniejszym artykułem [zatytułowanym »Nieuczciwa konkurencja i praktyki ograniczające wolną konkurencję«] nie może zostać wyłączone w drodze porozumienia zawartego zgodnie z art. 14”, a więc „porozumienia zawartego po wystąpieniu zdarzenia powodującego szkodę” lub „w przypadku prowadzenia przez wszystkie strony działalności gospodarczej, również w drodze porozumienia swobodnie wynegocjowanego przed wystąpieniem zdarzenia powodującego szkodę”, zawartego także z poszanowaniem pozostałych warunków wymienionych w tym ostatnim przepisie.

120 — Pragnę wskazać, że wyrażenie woli stron za pomocą klauzuli prorogacyjnej nie może natomiast zmieniać właściwości *ratione materiae* sądu państwa członkowskiego, która jest określona przez prawo siedziby tego sądu.

121 — Zobacz wyrok *Estasis Saloti di Colzani*, 24/76, EU:C:1976:177, pkt 7.

122 — Zobacz wyrok *Meeth*, 23/78, EU:C:1978:198, pkt 5.

123 — W istocie dla umów ubezpieczenia, umów z udziałem konsumentów i z zakresu prawa pracy ta swoboda jest ograniczona (zob. motyw 11, 13, 14, a także art. 13, 17, 21 tego rozporządzenia).

108. W odniesieniu do art. 5 pkt 3 tego rozporządzenia należy na wstępie ustalić, czy klauzula prorogacyjna ma rzeczywiście znajdować zastosowanie w sporze takim jak w postępowaniu głównym, który wydaje się należeć do dziedziny czynów zabronionych, a nie umów¹²⁴, oraz czy można się na nią powoływać wobec powódki takiej jak CDC, która wstąpiła w zobowiązania zaciągnięte przez przedsiębiorstwa, które przenieśli na nią swoje prawa¹²⁵, czego zweryfikowanie na podstawie wskazówek przekazanych przez Trybunał w tej kwestii należałoby do sądu odsyłającego.

109. Pragnę w szczególności przypomnieć, że z orzecznictwa Trybunału dotyczącego art. 23 rozporządzenia Bruksela I wynika z jednej strony, iż ważność klauzuli prorogacyjnej zawartej w umowie jest uzależniona od okoliczności, że strony, które ją zawarły, rzeczywiście wyraziły zgodę na tę klauzulę, a z drugiej strony, że do sądu, przed którym wytoczono powództwo, należy zbadanie, czy zainteresowani rzeczywiście osiągnęli porozumienie w tej kwestii¹²⁶.

110. Co więcej, zgodnie z brzmieniem tego artykułu umowa prorogacyjna może dotyczyć wyłącznie sporów już wynikłych albo mogących wyniknąć w przyszłości „z określonego stosunku prawnego”. Przy dokonywaniu wykładni tego ostatniego kryterium w kontekście art. 17 konwencji brukselskiej Trybunał uściślił, że „[w]ymóg ten zmierza do ograniczenia zakresu umowy prorogacyjnej wyłącznie do tych sporów, które wywodzą się ze stosunku prawnego, przy okazji którego umowa ta została zawarta. Ma on na celu uniknięcie sytuacji, w której jedna strona zostałaby zaskoczona przyznaniem jurysdykcji określonemu sądowi dla wszystkich sporów powstających w relacjach z jej kontrahentem, które wywodziłyby się ze stosunków innych niż ten, przy okazji którego umowa prorogacyjna została zawarta”¹²⁷.

111. Podobnie jak CDC, mam jednak poważne wątpliwości co do tego, czy klauzula prorogacyjna zawarta w umowach takich jak w niniejszej sprawie mogłaby spełnić wymóg jasnej i prawidłowo wyrażonej zgody, ponieważ chodzi tu o przyznanie jurysdykcji sądowi wyznaczonemu do rozstrzygania sporu dotyczącego odpowiedzialności deliktowej jednego z kontrahentów, wynikającego z bezprawnego kartelu, podczas gdy istnienie tego ostatniego nie było znane potencjalnej poszkodowanej w chwili zawierania tego porozumienia.

112. Można byłoby natomiast moim zdaniem uznać, że gdy poszkodowana przystępuje do umowy prorogacyjnej po dowiedzeniu się o istnieniu kartelu zakazanego przez art. 101 TFUE, taka umowa zawarta po powstaniu sporu zostaje wówczas zaakceptowana przy pełnej znajomości rzeczy.

113. Chciałbym w tym względzie podkreślić, że wymieniona powyżej dyrektywa 2014/104, dotycząca powództw odszkodowawczych wynikających z prawa krajowego z tytułu naruszenia prawa konkurencji Unii, faworyzuje posługiwanie się ugodowymi mechanizmami rozwiązywania sporów, takimi jak polubowne rozstrzygnięcie sporu lub arbitraż, oraz zmierza do zwiększenia ich skuteczności¹²⁸. Takie

124 — Jeśli chodzi o kwalifikację przedmiotu sporu w postępowaniu głównym i konsekwencje, jakie z niej wynikają dla działania podnoszonych klauzul arbitrażowych i klauzul prorogacyjnych, zob. rozważania przedstawione w pkt 127 i nast. niniejszej opinii.

125 — Zgodnie z wyrokiem Coreck, C-387/98, EU:C:2000:606, pkt 19 i nast., to prawo krajowe właściwe dla rozpoznania sprawy co do istoty określa, czy osoba trzecia w stosunku do oryginalnej umowy wstąpiła w prawa i obowiązki jednej z pierwotnych stron w taki sposób, że można się wobec niej powoływać na klauzulę prorogacyjną, nawet jeśli w założeniu nie wyraziła ona na to zgody na etapie zawierania umowy.

126 — Wyrok Refcomp, EU:C:2013:62, pkt 27 i nast.

127 — Zobacz wyrok Powell Duffryn, C-214/89, EU:C:1992:115, pkt 31, podkreślenie moje.

128 — Zobacz motyw 48 i nast. oraz art. 18 i 19 tej dyrektywy oraz wniosek Komisji, który doprowadził do przyjęcia tego aktu prawnego [COM(2013) 404 final, w szczególności s. 22 i nast., pkt 4.6]. Zarówno Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (zob. Dz.U. 2014, C 67, s. 83, pkt 4.7), jak i Rada Unii Europejskiej (zob. nota zatytułowana „Analysis of the final compromise text with a view to agreement” z dnia 24 marca 2014 r., 8088/14 RC 6 JUSTCIV 76 CODEC 885, w szczególności s. 4, 12, 37 i nast.) oraz Parlament Europejski (zob. rezolucja ustawodawcza i stanowisko przyjęte w pierwszym czytaniu w dniu 17 kwietnia 2014 r., P7_TA(2014)0451, motyw 43 i art. 18, 19) wypowiedziały się w przedmiocie tego wniosku zgodnie na korzyść omawianych mechanizmów.

podejście wydaje mi się uzasadnione, o ile strony swobodnie i w pełni wyraziły zgodę na poddanie kwestii roszczeń odszkodowawczych wywodzących się z bezprawnego kartelu określonego sądowi, nawet jeśli jest to sąd inny niż ten, który miałby jurysdykcję przy zastosowaniu art. 5 pkt 3 lub art. 6 pkt 1 rozporządzenia Bruksela I.

114. Bez względu na rozważania, jakie sąd odsyłający przeprowadzi w przedmiocie tych ostatnich kwestii, jestem zdania, że zasada pełnej skuteczności zakazu karteli przewidzianego w art. 101 TFUE, będąca przedmiotem pytania trzeciego, nie ma wpływu na szczególny przypadek klauzul prorogacyjnych objętych zakresem art. 23 rozporządzenia Bruksela I.

115. W istocie w odniesieniu do takiej klauzuli to nie przepisy krajowe, ale właśnie przepisy omawianego artykułu określają w prawie Unii jurysdykcję sądów państw członkowskich w sprawach cywilnych i handlowych, przewidując zarówno przesłanki ważności, jak i skutki prawne takiej klauzuli¹²⁹. Zatem powyższe rozważania dotyczące dokonanej w orzecznictwie wykładni omawianego art. 23¹³⁰ prowadzą jasno do przyznania w konkretnym przypadku pierwszeństwa klauzulom zgodnym z wymogami dotyczącymi tego artykułu, w szczególności w odniesieniu do wyrażenia zgody przez osobę mającą być poszkodowaną przez bezprawny kartel, przed podstawami jurysdykcji wynikającymi z art. 5 lub 6 tego rozporządzenia.

116. Chciałbym dodać, że z wzajemnego zaufania pomiędzy sądami państw członkowskich, które jest filarem systemu współpracy sądowej ustanowionego w konwencji brukselskiej i przejętego w rozporządzeniu Bruksela I¹³¹, wynika moim zdaniem, iż jurysdykcja sądu wybranego przez strony zgodnie z art. 23 tego rozporządzenia nie może zostać podważona na podstawie art. 101 TFUE, nawet jeśli Trybunał orzekł już, iż nie można powoływać się na względy porządku publicznego w celu sprzeciwienia się wykonaniu orzeczenia pochodzącego z innego państwa członkowskiego z tego powodu, że prawo konkurencji Unii jest tam nieprawidłowo stosowane co do istoty¹³².

117. W konsekwencji jestem zdania, że w obecności klauzuli wskazującej sąd innego państwa członkowskiego, która została uznana za zgodną z art. 23 rozporządzenia Bruksela I i znajduje prawidłowo zastosowanie do wszczętego sporu, sąd państwa członkowskiego powinien uznać brak swojej jurysdykcji, nawet jeśli taka klauzula prowadzi do wyłączenia zasad jurysdykcji szczególnej przewidzianych w art. 5 lub 6 tego rozporządzenia i pomimo zasady skutecznego wprowadzania w życie zakazu karteli wynikającego z art. 101 TFUE.

129 — W tym względzie w art. 25 ust. 5 akapit drugi rozporządzenia nr 1215/2012 uściślono, że „[w]ażności umowy jurysdykcyjnej nie można podważać, opierając się jedynie na przesłance nieważności umowy podstawowej”, zgodnie z zasadą autonomii takiej klauzuli w odniesieniu do merytorycznych warunków umowy, w której jest ona zawarta, ustanowioną przez Trybunał w wyroku Benincasa, EU:C:1997:337, pkt 24 i nast. Ponadto z wyroku Effer, 38/81, EU:C:1982:79, pkt 7 i nast., wynika, że taka klauzula powinna mieć zastosowanie, nawet jeśli spór dotyczy zawarcia umowy.

130 — Zobacz pkt 105 i nast. niniejszej opinii.

131 — Zobacz na przykład motywy 16 i 17 rozporządzenia Bruksela I.

132 — W wyroku Renault C-38/98, EU:C:2000:225, pkt 29 i nast., Trybunał uznał, że „w trosce o niepodważenie celu konwencji” „błąd popełniony ewentualnie przez sąd państwa pochodzenia przy stosowaniu określonych reguł konkurencji w prawie wspólnotowym”, takich jak „zasady [...] swobodnej konkurencji”, „nie stanowi oczywistego naruszenia podstawowej zasady porządku prawnego państwa, w którym wystąpiono o uznanie”, mając na uwadze, że art. 29 i art. 34 akapit trzeci konwencji brukselskiej (którym odpowiadają art. 36 i art. 45 ust. 2 rozporządzenia Bruksela I) przewidują, że „[o]rzeczenie zagraniczne nie może być w żadnym wypadku przedmiotem kontroli merytorycznej”. W przedmiocie kontroli z tytułu porządku publicznego okoliczności, że elementarne zasady rzetelności postępowania zostały zachowane zob. ww. wyrok flyLAL-Lithuanian Airlines, EU:C:2014:2319, pkt 46–54.

3. W przedmiocie wpływu zasady pełnej skuteczności zakazu karteli ustanowionego w art. 101 TFUE na inne typy podnoszonych klauzul

118. Jeśli chodzi o klauzule prorogacyjne, do których art. 23 rozporządzenia Bruksela I nie znajdowałyby zastosowania, oraz o klauzule arbitrażowe, problematyka przedstawiona przez sąd odsyłający jest bardziej złożona, ponieważ należy ją rozważać w kontekście stosowania nie przepisów tego rozporządzenia w interpretacji Trybunału, ale zasad prawa krajowego, których stosowanie powinno być zgodne z wiążącymi przepisami prawa pierwotnego Unii, w szczególności z art. 101 TFUE.

119. W tym względzie pragnę przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem zapoczątkowanym przywołanymi już wyrokami *Courage i Crehan* oraz *Manfredi i in.*¹³³ Trybunał orzekł, iż w braku właściwych uregulowań unijnych do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy ustalenie zasad proceduralnych dotyczących wykonania prawa do żądania naprawienia poniesionej szkody wynikającej z kartelu zakazanego w art. 101 TFUE¹³⁴, o ile zachowane zostaną zasady równoważności i skuteczności, które wymagają w szczególności, aby te przepisy krajowe nie naruszały pełnej skuteczności prawa konkurencji Unii i uwzględniały w szczególności sposób cel zamierzony przez omawiany artykuł¹³⁵. Moim zdaniem w niniejszej sprawie wynika z tego, że stosowanie przepisów krajowych nie może umożliwiać takiego działania spornych klauzul prorogacyjnych lub klauzul arbitrażowych, które szkodzi tej pełnej skuteczności.

120. Ponadto Trybunał uznał, że pełna skuteczność art. 101 TFUE, a w szczególności skuteczność (*effet utile*) zakazu ustanowionego w jego ust. 1¹³⁶, zostałyby podważone, gdyby nie każdy mógł żądać naprawienia szkody, która została mu wyrządzona przez umowę lub zachowanie mogące ograniczyć lub zakłócić konkurencję, takie jak bezprawny kartel, na którym w niniejszej sprawie oparte są roszczenia CDC. W istocie gwarancja uprawnienia do dochodzenia takiego odszkodowania może zniechęcić do zawierania porozumień lub do prowadzenia praktyk tego rodzaju, często ukrywanych, oraz przyczynia się w ten sposób istotnie do utrzymania skutecznej konkurencji na terytorium Unii¹³⁷.

121. Zgodnie z ogólną zasadą w przypadku istnienia klauzuli arbitrażowej sąd państwa członkowskiego powinien stwierdzić brak swojej właściwości i skierować strony do arbitrażu na wniosek jednej z nich, chyba że sąd ten stwierdzi po dokonaniu badania w ramach wykonywania swojej jurysdykcji w świetle wymogów jego prawa krajowego, iż podniesiony zapis na sąd polubowny jest nieważny, nieskuteczny lub nie znajduje zastosowania w poddanym jego rozstrzygnięciu sporze¹³⁸, ponieważ rozporządzenie Bruksela I nie określa przesłanek ważności takiej klauzuli¹³⁹. To samo dotyczy klauzul prorogacyjnych nieobjętych zakresem art. 23 tego rozporządzenia.

133 — Punkt 30 niniejszej opinii. Zobacz także wyrok *Kone i in.*, EU:C:2014:1317, pkt 21 i nast. i przytoczone tam orzecznictwo.

134 — Zobacz w szczególności wyrok *Krone i in.*, EU:C:2014:1317, pkt 24 i nast., a także pkt 32. Taka możliwość związana jest z tym, co jest zwykle nazywane autonomią proceduralną państw członkowskich.

135 — Cel polegający na zagwarantowaniu utrzymania skutecznej i nieznieszczonej konkurencji na rynku wewnętrznym oraz w ten sposób na zagwarantowaniu ustalania cen w oparciu o swobodną grę konkurencyjną.

136 — Mając na uwadze, że przepisy tego artykułu wywierają bezpośredni skutek w relacjach pomiędzy jednostkami oraz tworzą dla jednostek prawa i obowiązki, których poszanowanie sądy krajowe są zobowiązane zapewnić (zob. na przykład wyrok *Kone i in.*, EU:C:2014:1317, pkt 20).

137 — *Ibidem* (pkt 21 i nast.). W uzasadnieniu ww. wniosku dotyczącego dyrektywy, COM(2013) 404 final, s. 2 i 4, podkreślono, że „[r]oszczenia o odszkodowanie z tytułu naruszeń art. 101 i 102 traktatu stanowią ważny aspekt egzekwowania prawa konkurencji UE na drodze prywatnoprawnej” oraz, że w konsekwencji „drugim głównym celem przyświecającym [temu] wnioskowi jest umożliwienie ofiarom naruszeń reguł konkurencji UE skutecznego uzyskania odszkodowania za poniesioną szkodę”.

138 — Właściwe przepisy mogą pochodzić albo z przepisów dotyczących arbitrażu przyjętych przez dane państwo członkowskie, albo z umów międzynarodowych, których jest ono stroną.

139 — Zobacz wyrok *Allianz i Generali Assicurazioni Generali*, EU:C:2009:69, pkt 31–33; a także w przedmiocie uściślenia w tym względzie dokonanego w motywie 12 rozporządzenia nr 1215/2012 na przykład P.A. Nielsen, „The New Brussels I Regulation”, *Common Market Law Review*, 2013, tom 50, s. 505 i nast.; a także S. Menétrey, J.B. Racine, „L’arbitrage et le règlement Bruxelles I bis”, w: *Le nouveau règlement Bruxelles I bis, Règlement n° 1215/2012 du 12 décembre 2012 concernant la compétence judiciaire, la reconnaissance et l’exécution des décisions en matière civile et commerciale*, E. Guinchard (red.), Bruxelles, Bruylant 2014, s. 13 i nast., w szczególności pkt 37.

122. W każdym wypadku zasada wymagająca skutecznego wprowadzania w życie zakazu karteli w prawie Unii, wskazana przez sąd odsyłający, może moim zdaniem wpłynąć na omawiane klauzule dotyczące prorogacyjne lub klauzule arbitrażowe, w szczególności w celu zagwarantowania prawa każdej osoby do domagania się pełnego naprawienia szkody wynikającej z zakazanego kartelu, takiej jak szkody podnoszone w postępowaniu głównym.

123. Należy w tym względzie wskazać, że w wyroku *Eco Swiss*, dotyczącym stosunku pomiędzy arbitrażem i zasadami konkurencji wynikającymi z prawa Unii, Trybunał uściślił, iż art. 85 traktatu, obecnie art. 101 TFUE, „może być uważany za przepis należący do reguł porządku publicznego”¹⁴⁰. Orzekł on w tym wyroku, że „w przypadku gdy sąd krajowy musi, zgodnie z obowiązującymi go przepisami proceduralnymi, uwzględnić żądanie uchylenia orzeczenia sądu polubownego oparte na zarzucie naruszenia krajowych reguł porządku publicznego, musi on również uwzględnić takie żądanie, które opiera się na zarzucie naruszenia [tego artykułu]. Zgodnie z prawem wspólnotowym kwestie dotyczące wykładni zakazu określonego w [tym artykule] muszą móc być rozpatrywane przez sądy krajowe, przed którymi zostaje podniesiona kwestia ważności orzeczenia arbitrażowego, i w razie potrzeby mogą być przedmiotem wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym”¹⁴¹.

124. Analogicznie uważam, że prawo Unii wymaga odstąpienia od stosowania klauzuli arbitrażowej, podobnie jak klauzuli prorogacyjnej nieobjętej zakresem art. 23 rozporządzenia Bruksela I, w przypadku gdy wprowadzenie w życie takiej klauzuli prowadziło do naruszenia skuteczności art. 101 TFUE. Należy w tym względzie zauważyć, że omawiany wyrok *Eco Swiss* jest wcześniejszy od ww. wyroków *Courage i Crehan i Manfredi i in.*, które zapoczątkowały uznawanie w prawie Unii uprawnienia do naprawienia wszystkich szkód poniesionych przez poszkodowanych w wyniku bezprawnych zakłóceń swobodnej konkurencji nie tylko w interesie tych poszkodowanych, ale zwłaszcza w celu ochrony interesów ogólnych związanych z tą swobodą. Orzecznictwo późniejsze od tych dwóch wyroków dodatkowo wzmocniło to podejście poprzez zachęcenie do indywidualnego egzekwowania omawianych reguł konkurencji (powszechnie zwanego „private enforcement”), na przykład dzięki zniesieniu przeszkód, jakie mogłyby wynikać z przepisów krajowych¹⁴².

125. Prawdą jest, że stosowanie klauzul prorogacyjnych lub klauzul arbitrażowych nie stanowi *samo w sobie* przeszkody dla skuteczności art. 101 TFUE w rozumieniu ww. orzecznictwa. W szczególności okoliczność, że klauzule tego typu mogą, jeśli są ważne i znajdują zastosowanie do danego sporu, prowadzić do odstąpienia od stosowania podstaw jurysdykcji szczególnej przewidzianej w art. 5 lub 6 rozporządzenia Bruksela I, niekoniecznie skutkuje pozbawieniem potencjalnie poszkodowanych przez bezprawny kartel możliwości uzyskania pełnego odszkodowania z tego tytułu, ponieważ mogą one wytoczyć powództwo przed każdym wyznaczonym sądem państwowym lub arbitrażowym, nawet jeśli z uwagi na znaczną różnorodność tych klauzul podniesionych w niniejszej sprawie ich stosowanie mogłoby z pewnością uczynić taką operację trudniejszą.

126. Niemniej jednak moim zdaniem wprowadzenie w życie tego teoretycznego stanowiska w szczególnym kontekście bezprawnego kartelu posiadającego licznych uczestników i potencjalnych poszkodowanych, a którego realizacja zaowocowała wieloma indywidualnymi umowami dostawy, prawdopodobnie zawartymi pomiędzy różnymi spółkami grupy sprzedającego lub kupującego, byłoby delikatnym zadaniem¹⁴³. W przypadku ograniczenia konkurencji o charakterze horyzontalnym, takiego jak to, na którym opiera się powództwo w postępowaniu głównym, trudne wydaje mi się bowiem

140 — EU:C:1999:269, pkt 31 i nast., w szczególności pkt 36, 39.

141 — *Ibidem*, pkt 37, 40.

142 — Zobacz w szczególności wyroki: *Pfleiderer*, C-360/09, EU:C:2011:389, pkt 28 i nast.; a także *Donau Chemie i in.*, C-536/11, EU:C:2013:366, pkt 29 i nast., dotyczące prawa osoby poszkodowanej przez naruszenie art. 101 TFUE i zmierzającej do uzyskania odszkodowania z tego tytułu do ewentualnego dostępu do dokumentów postępowania dotyczącego sprawców tego naruszenia, włącznie z dokumentami dotyczącymi postępowania w sprawie złagodzenia sankcji, po rozważeniu przez sądy państw członkowskich interesów obecnie chronionych przez prawo Unii.

143 — W przedmiocie różnych form, jakie najwyraźniej przybrały sporne klauzule, zob. pkt 94 niniejszej opinii.

dopuszczenie wyłączenia normalnej drogi ochrony prawnej, poza sytuacją, w której potencjalni poszkodowani wyraźnie się na to zgodzili, oraz pod warunkiem że sądy państwowe lub arbitrażowe, którym została w ten sposób przyznana jurysdykcja, będą zobowiązane do stosowania przepisów prawa konkurencji Unii jako reguł porządku publicznego.

4. W przedmiocie zastosowania klauzul prorogacyjnych i klauzul arbitrażowych w sporze takim jak w postępowaniu głównym

127. Kluczowym problemem, przed którym staje na wstępie sąd krajowy, jest kwestia tego, czy klauzule arbitrażowe lub klauzule prorogacyjne, na które powołują się pozwane w postępowaniu głównym, rzeczywiście doprowadzą do ustalenia jurysdykcji w niniejszej sprawie. Prawdą jest, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału¹⁴⁴ tylko sąd, przed którym wytoczono powództwo w postępowaniu głównym, może, a nawet powinien, dokonać oceny ważności i zakresu powołanej przed nim klauzuli prorogacyjnej. Landgericht Dortmund wydaje się natomiast uważać, nawet jeśli w jego postanowieniu odsyłającym nie ma o tym wyraźnie mowy, że przedmiot sporu może być objęty dwoma typami klauzul zawartych w umowach dostawy, których poszanowania domagają się pozwane w postępowaniu głównym.

128. W każdym wypadku, jak podkreślają CDC i Komisja, można mieć poważne wątpliwości co do tego, czy roszczenia odszkodowawcze podnoszone przez powódkę w postępowaniu głównym wynikają z umów, w których zawarte są te klauzule.

129. Analogicznie do tego, co Trybunał stwierdził w odniesieniu do klauzul prorogacyjnych objętych zakresem art. 23 rozporządzenia Bruksela I¹⁴⁵, wydaje mi się trudne do przyjęcia, że jurysdykcja oparta na przepisach tego rozporządzenia może zostać wyłączona, w przypadku gdy stosowanie prawa państwa członkowskiego pozwoliłoby na to, aby inny typ klauzul prorogacyjnych lub klauzula arbitrażowa poddawały jej *wszelkie spory* wynikające z relacji strony z jej kontrahentem, pochodzące ze *stosunków innych od tego, przy którego okazji* dana klauzula została uzgodniona. Wymóg kwalifikowanego związku pomiędzy podnoszoną klauzulą a określonym stosunkiem prawnym wydaje mi się w tym przypadku niezbędny także dla zagwarantowania przewidywalności jurysdykcji.

130. Moim zdaniem prawa podnoszone w niniejszej sprawie wynikają raczej z czynu niedozwolonego w postaci kartelu zorganizowanego i wprowadzonego w życie w sposób skryty przez pozwane w postępowaniu głównym. W istocie przedmiotem sporu w postępowaniu głównym są finansowe skutki wynikające z tych oszukańczych działań, które są z natury odrębne od powoływanych umów dostawy¹⁴⁶. Klauzula prorogacyjna lub klauzula arbitrażowa nie mogłaby zostać w sposób ważny zawarta w takich okolicznościach, a więc jeszcze przed dowiedzeniem się przez osoby potencjalnie poszkodowane o istnieniu zdarzenia powodującego powstanie szkód i powstaniem szkód, które ono wywołało.

131. Ponadto sąd odsyłający również skłania się do takiej kwalifikacji sporu w postępowaniu głównym, ponieważ wydaje się on uważać, w szczególności w świetle brzmienia pytania drugiego, że wytoczone przed nim cywilne powództwo odszkodowawcze dotyczy czynów niedozwolonych lub czynów podobnych do czynów niedozwolonych względnie roszczenia wynikającego z takich czynów, o których

144 — W istocie zgodnie z wyrokiem Powell Duffryn, EU:C:1992:115, pkt 33, 36, „wykładnia klauzuli prorogacyjnej podnoszonej przed sądem krajowym w celu ustalenia sporów objętych jej zakresem stosowania należy do tego sądu”.

145 — Ibidem, pkt 31 oraz pkt 110 niniejszej opinii.

146 — Komisja wskazuje podobnie, że z jednej strony High Court of Justice (England & Wales), Queen’s Bench Division, uznał, iż klauzula prorogacyjna odnosząca się do „stosunku prawnego” pomiędzy stronami nie obejmuje praw wynikających z odpowiedzialności deliktowej za udział w kartelu (wyrok Provimi Ltd przeciwko Roche Products Ltd [2003] EWHC 961), a z drugiej strony Helsingin Käräjäoikeus (sąd pierwszej instancji w Helsinkach, w Finlandii) ocenił podobnie, że klauzula arbitrażowa dotycząca „wszelkich praw” wynikających z umowy dostawy nie obejmowała roszczeń odszkodowawczych wywołanych kartelem, ponieważ te ostatnie opierały się nie bezpośrednio na tej umowie dostawy, ale na okoliczności wobec niej zewnętrznej, a mianowicie na udziale pozwanej w zmoście (wyrok wstępny z dnia 4 lipca 2013 r., CDC Hydrogen Peroxide Cartel Damage Claims SA przeciwko Kemira Oyj, Välituomio 36492, nr 11/16750).

mowa w art. 5 pkt 3 rozporządzenia Bruksela I, a nie umowy, względnie roszczeń wynikających z umowy, o których mowa w art. 5 pkt 1 tego rozporządzenia¹⁴⁷. Jednak w pewnych krajowych systemach prawnych deliktowa kwalifikacja przedmiotu sporu nie wyklucza sama w sobie stosowania klauzul prorogacyjnych lub klauzul arbitrażowych, co w każdym konkretnym przypadku zależy oczywiście od sformułowania danej klauzuli¹⁴⁸.

132. W konsekwencji uważam, że art. 101 TFUE należy interpretować w ten sposób, iż stosowanie klauzul prorogacyjnych lub klauzul arbitrażowych w ramach powództwa odszkodowawczego dotyczącego naprawienia szkód spowodowanych przez kartel uznany za niezgodny z tym artykułem nie narusza *samo w sobie* zasady pełnej skuteczności zakazu karteli. Jednak o ile klauzula jednego lub drugiego rodzaju może zostać uznana za znajdującą zastosowanie na mocy prawa państwa członkowskiego w sporze dotyczącym odpowiedzialności za czyn niedozwolony, jaki może wyniknąć z takiego kartelu, o tyle omawiana zasada stoi moim zdaniem na przeszkodzie temu, aby jurysdykcja dotycząca tego sporu przyznawana była na mocy klauzuli zawartej w umowie, której treść została uzgodniona w czasie, gdy strona, względem której ta klauzula jest powoływana, nie wiedziała o spornym kartelu i jego bezprawnym charakterze i nie mogła w konsekwencji przewidzieć, że klauzula ta może mieć zastosowanie do odszkodowań dochodzonych na tej podstawie.

V – Wnioski

133. Mając na względzie powyższe rozważania, proponuję, aby Trybunał odpowiedział na przedstawione mu przez Landgericht Dortmund (Niemcy) pytania w sposób następujący:

- 1 a) Artykuł 6 pkt 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, że jeśli pozwany, którego miejsce zamieszkania bądź siedziba znajduje się na obszarze właściwości miejscowej sądu państwa członkowskiego, i pozwani z miejscem zamieszkania bądź siedzibą w innych państwach członkowskich zostają pozwani przed ten sąd solidarnie o udzielenie informacji i odszkodowanie z powodu jednolitego i ciągłego naruszenia art. 81 WE (art. 101 TFUE) stwierdzonego przez Komisję Europejską, w którym uczestniczyli w różnych państwach członkowskich i w różnym czasie, požądane wydaje się łączne rozpoznanie i rozstrzygnięcie tych spraw w celu uniknięcia wydania w oddzielnych postępowaniach sprzecznych ze sobą orzeczeń.
- b) Artykuł 6 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że okoliczność, iż pozew wniesiony przeciwko jednemu współpозwanemu mającemu miejsce zamieszkania bądź siedzibę na obszarze właściwości miejscowej sądu, przed którym wytoczono powództwo, został cofnięty, nie wpływa na stosowanie tego przepisu, z zastrzeżeniem, po pierwsze, że takie cofnięcie nastąpiło po dacie, w której przed tym sądem skutecznie zawisł spór, a po drugie, że nie miało ono związku z ugodą zawartą w sposób wiążący pomiędzy powodem i omawianym pozwanym przed tą datą, lecz zatajoną jedynie w celu wyłączenia jednego z pozostałych pozwanych spod jurysdykcji sądów państwa członkowskiego, w którym ma on miejsce zamieszkania bądź siedzibę.

147 — „[Z] utrwalonego orzecznictwa wynika, iż zakres pojęcia »czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego albo roszczeń wynikających z takiego czynu« w rozumieniu art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 obejmuje każde żądanie zmierzające do ustalenia odpowiedzialności pozwanego, które nie dotyczy »umowy lub roszczenia wynikającego z umowy« w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. a) tego rozporządzenia. W celu określenia charakteru powództw dotyczących odpowiedzialności wytoczonych przed sądem odsyłającym należy zatem w pierwszej kolejności ustalić, czy – niezależnie od ich kwalifikacji w prawie krajowym – mają one charakter umowny” (zob. na przykład wyroki: Engler, C-27/02, EU:C:2005:33, pkt 29 i nast.; Brogssitter, EU:C:2014:148, pkt 20 i nast.).

148 — Na przykład zgodnie z orzecznictwem sądu najwyższego Finlandii klauzula arbitrażowa zawarta w umowie znajduje zastosowanie do sporu dotyczącego na przykład odpowiedzialności pozaumownej, w sytuacji gdy podnoszone niewykonanie lub nieprawidłowe wykonanie tej umowy spełnia przesłanki oszustwa w rozumieniu prawa karnego (zob. Korkein oikeus, wyrok z dnia 27 listopada 2008 r., KKO, 2008:102, dostępny pod następującym adresem: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2008/20080102>).

- 2) Artykuł 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, że w przypadku powództwa, w którym wobec pozwanych mających siedziby w różnych państwach członkowskich dochodzone jest roszczenie o odszkodowanie z tytułu kartelu stanowiącego stwierdzone przez Komisję Europejską popełnione w różnych państwach członkowskich, przy różnym pod względem geograficznym i czasowym udziale pozwanych, jednolite i ciągłe naruszenie art. 81 WE (art. 101 TFUE), nie można uznać, iż zdarzenie wywołujące szkodę w odniesieniu do każdego pozwanego i wszystkich podnoszonych szkód lub szkody całkowitej nastąpiło w każdym państwie członkowskim, na którego terytorium bezprawny kartel został zawarty lub wprowadzony w życie.
- 3) Artykuł 101 TFUE należy interpretować w ten sposób, że w ramach powództwa o naprawienie szkód spowodowanych naruszeniem tego artykułu zasada pełnej skuteczności zakazu karteli w prawie Unii nie stoi na przeszkodzie stosowaniu klauzul prorogacyjnych zgodnych z art. 23 rozporządzenia nr 44/2001, jednak zasada ta stoi na przeszkodzie stosowaniu klauzul arbitrażowych lub klauzul prorogacyjnych nieobjętych zakresem zastosowania omawianego art. 23, jeśli właściwe prawo krajowe dopuszcza przyznanie jurysdykcji w odniesieniu do tego sporu na mocy klauzuli zawartej w umowie, której treść została uzgodniona w czasie, gdy strona, wobec której tę klauzulę się powołuje, nie wiedziała o spornym kartelu i jego bezprawnym charakterze.